RAOUL SORBAN

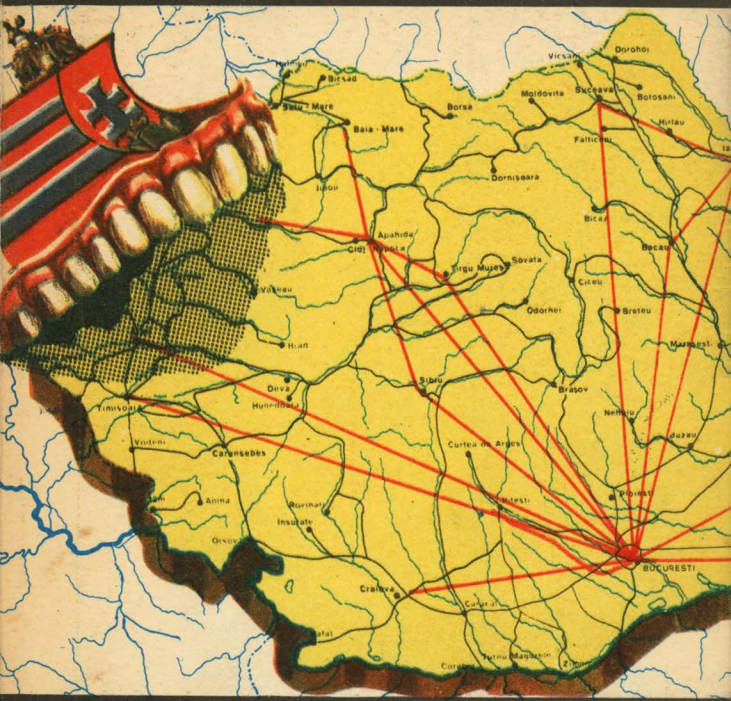

FANTASMA IMPERIULUI UNGAR SI CASA EUROPEI

RAOUL ŞORBAN

Fantasma Imperiului Ungar şi Casa Europei

RAOUL SORBAN

FANTASMA IMPERIULUI UNGAR SI CASA EUROPEI

„Maghiaromania" în doctrina ungarismului

EDITURA GLOBUS
BUCUREȘTI, 1990

Coperta : GHEORGHE BALTOC

Redactor : TUDOR STOICA

ISBN 973-49-0000-5

Ilustrațiile folosite sînt preluate după lucrarea **Un nou pericol pentru pacea europeană. Texte și documente** strînse și publicate de Jean Bauler — membru al Asociației Presei elvețiene și al Sindicatului romand al Ziariștilor profesionali, Berna, Librăria Payot & Comp., 1923.

„*Nenorocirea Transilvaniei totdeauna din Ţara Ungurească şi de la Unguri s-a tras. Aşa am pierdut şi Ţara şi Libertatea...*“

Nagyajtai Cserey Mihály (1668—1756) Historiája, Pesta, 1852, p. 1.

„*E o realitate că* viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. *Acest viitor este o problemă maghiară şi germană, o problemă slovacă şi poloneză ; e o problemă sîrbă şi ucraineană, greacă şi armeană, evreiască şi ţigănească. Este o problemă europeană...*“

„Erdélyi Magyarság“, Budapesta, *an I, nr. 1, feb. 1990*

Cuvînt înainte

Panorama celor patru ani de stăpînire a Regatului Ungar asupra unor teritorii românești de prin părțile Transilvaniei conține nenumărate întîmplări, puse la cale de un întreg aparat opresor acționînd sistematic și subminant, ce a stîrnit indignare, mirare și groază.

Cuprinși de fanatica obsesie și pasiune pentru reinstalarea unui ipotetic „drept istoric milenar" de a subjuga neamuri și de a statua, alături de naziști și fasciști — și în alianță ideologică cu aceștia — o „nouă ordine" în Europa, închipuită pe ideea unei puteri politice absolute în spațiul *ungarismului,* cei care au servit sistemul s-au purtat asemenea unor nelegiuiți. Din acest motiv conștiința comună nici n-a făcut vreo deosebire între ei și niște criminali de rînd.

Cînd cugetul caută să descopere cauzele acestor isprăvi, petrecute în urmă cu cincizeci de ani și rămase neșterse în memoria activă a unui întreg popor — rememorarea este obligată să devină un act de conștiință ce desparte

activul de pasiv, scoţîndu-le dintr-un stadiu hibrid, ca dintr-o imagine de oglindă aburită. Cînd descifrezi apoi contururi, forme, lumini şi umbre, prin ele te întîlneşti cu frînturi din fostele tale gînduri, lucruri şi istorii ce n-au încetat, totuşi, să mai pulseze, deşi cu o intensitate atenuată, în spaţiul unor triste meditaţii, în care se află implicate cele mai neaşteptate resorturi ale fiinţei umane.

Poţi oare să deslueşti toate detaliile ca să clarifici contururile adevărului ? Dar rostirea adevărului nu a fost — şi nu este — adeseori grevată de numeroase reţineri şi restricţii, deşi — cum se spune — el serveşte la îmbunătăţirea vieţii, încercînd să înlăture dependenţa de forţele necontrolate ale distrugerii. Sau, poate, ar fi totuşi mai salutar ca trecutul să fie uitat ori aşezat pe al doilea plan faţă de alte probleme ce s-au petrecut în cursul ultimelor decenii ? Ar putea oare uitarea să ne dăruiască o seninătate autentică, de durată ?

Un prezent independent de trecutul său, concentrat în actualitate, nu ne-ar înzestra cu o conştiinţă mai senină ? Nu ne-ar oferi protecţie împotriva unor amintiri traumatizante ?

Dar acceptînd o asemenea protecţie, uitarea nu ar echivala cu o agresiune brutală împotriva funcţiilor critice ale spiritului ?

Cei care au trăit pe pămîntul „Transilvaniei de Nord", anii apocaliptici ai supremaţiei şi agresivităţii de tip *ungarist* şi ai obsesiilor imperialiste ale Regatului Ungar, fără să fi fost zdrobiţi de mecanismele distrugerii, ştiu prea bine — ca martori ai acelor ani — că în

fața răului care s-a înfățișat cu întreaga violență a agresiunilor represive, viața și-a putut păstra propria sa înfățișare numai sperînd într-o lume capabilă de a nimici principiul dominației prin forță. Numai aceștia mai știu astăzi că a existat o puternică rezistență antifascistă, de o covîrșitoare fecunditate, prin care Europa infectată de turbarera nazistă, fascistă și ungaristă a reușit să-și păstreze conștiința morală ; o mișcare ce păruse uneori a fi o activitate de utopică visare, alteori — ceea ce și era de fapt — o forță ce impulsiona gîndirea nu numai spre judecata clară, ci și spre acțiune, spre o făptuire învestită cu garanția justeții actului — în acei ani poate singura înfățișare autentică a umanismului.

Îndată după zdrobirea armatelor germano-ungare pe fronturile din Transilvania, cînd fiecare avea în evidența sufletului imaginea unei rude ori a unui prieten asasinat, a unui cunoscut schingiuit, deportat ori gonit din căminul său, *ungarismul* a elaborat o nouă strategie a imoralității politice. Datorită acestei strategii, românii, mai ales cei din „Transilvania de Nord" au fost instantaneu metamorfozați din victime ale Regatului Ungar, aflat sub domnia regentului Horthy, în proscrișii unei pretinse „democrații". Anii ce au urmat au adus suficiente dovezi despre cum a fost — și de către cine — transformat adevărul în contrariul său. Și nici măcar nu era doar ultima pîlpîire a urii, disprețului și repulsiei. Justificarea „ideologică" nu putea fi oferită de o realitate ; ea a fost elaborată prin mistificații pur verbale de

către cei ce aveau să fie nevoiți să-și recostumeze o bună parte a biografiei lor și să procedeze la legarea despotică a *ungarismului* de argumentele comerciale ale salvării prin falsificarea termenului de „democrație". A fost o acțiune care și-a cunoscut codul, a avut claritatea tacticii adoptate, a prevăzut efectele la care aveau să conducă procedeele aplicate în deplină cunoștință de cauză.

Pentru evoluția ulterioară a vieții noastre această acțiune a fost de foarte mare importanță, fiindcă cei ce au suspendat legile morale ale timpului și spațiului au continuat să mînuiască cu luciditate o mașinărie, după o schemă care în loc să producă eliberarea a înăbușit, asemenea unui cer gros, încărcat la maximum cu electricitate, metabolismele conviețuirilor firești cu poverile suspiciunilor și ale dereglărilor. S-a văzut atunci că mimarea prieteniei nicidecum n-a însemnat prietenie. Viclenia și răutatea, folosite fără măsură, s-au răsfrînt, asupra vieții cu o patimă năvalnică, crescînd mereu și mereu, ajungînd să distrugă sute de mii de oameni, cel puțin un sfert din numărul locuitorilor nemaghiari din zonele ocupate timp de patru ani de Regatul Ungar — români, evrei, ruteni, sîrbi — dezlănțuind spaimă, teamă, moarte, legînd în memoria istoriei *ungarismul* de faptele sîngeroase pe care le-a săvîrșit împotriva unor victime lipsite de apărare.

Ceea ce a determinat sistemul *ungarist* să irosească atît de jalnic umanitatea ființei unei națiuni — și cugetul ei — era convingerea că

în spațiul fostei „Ungarii istorice" lumea se află la discreția absolută a unui imperiu dominator, orgolios și înfumurat, a cărui existență și destin ar fi corespuns unei „misiuni civilizatorii". Ca urmare, națiunea dominatoare a statului, puțină ca număr și de șovăielnică dar ambițioasă înzestrare culturalizantă, spre a-și amplifica propria existență, a încercat să supună stăpînirii sale politice, economice, militare și spirituale — și să absoarbă în sine — cît mai multe neamuri prin distrugerea identității lor etnice. O asemenea descumpănire a rațiunii, în care arbitrarietatea se opune fluxului normal al vieții, determinînd o națiune să-și poată închipui că dobîndirea fericirii sale depinde de sfărîmarea libertății altor națiuni, își are obîrșia în instinctul străbun al cuceritorului care își asigura ființa cu bătaia armelor și își impunea dominația lezînd destinele umane prin forță.

Psihologia cuceritorului, cu străbunele și funestele sale vanități, s-a transmis apoi unora din urmași — și copiilor copiilor acestora — făcîndu-i astfel părtași la nelegiuiri ce fuseseră comise odinioară. Măcar de ar fi fost o ultimă pîlpîire a dușmăniei, disprețului și repulsiei ! Dar, după cît se pare, epilogul unor vetuste și întreținute tradiții nu a fost încă consumat. Funcțiile complexului de superioritate au continuat să reapară într-un nou jargon, în tipare „ideologice" adaptate la conjuncturi contemporane, vizînd reiterativ și sfidător, cu o regie expertă, actualizarea revendicărilor „istorice".

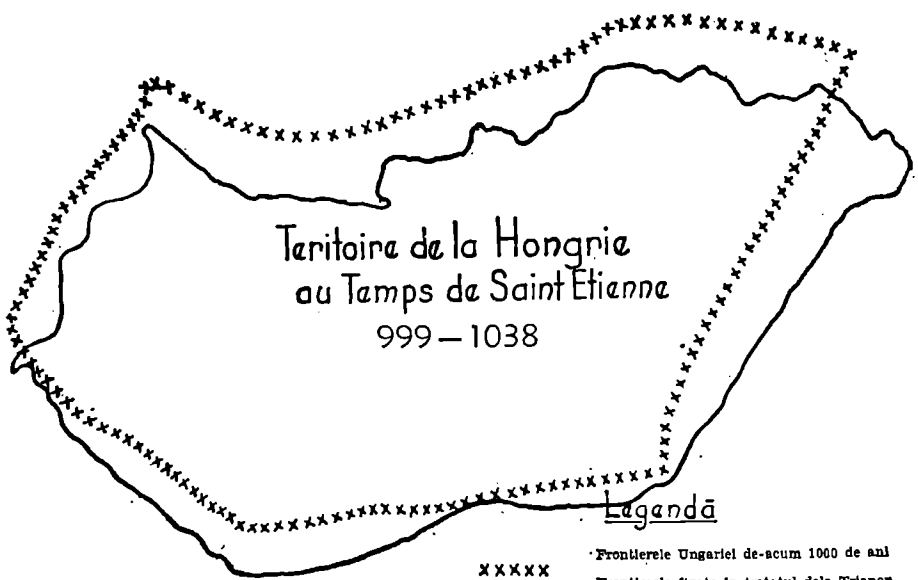
Teritoire de la Hongrie
au Temps de Saint Etienne
999 — 1038
Legandă
Frontierele Ungariei de-acum 1000 de ani
Frontierele fixate in tratatul dela Trianon

Teritorul Ungariei în epoca regelui Sf. Ştefan (999—1038)

Nu aş mai fi vrut să-mi amintesc de acele înjosiri şi descumpăniri ce deveniseră vizibile atunci cînd faptele oficializaţilor maghiari din anii ocupaţiei ar fi trebuit să ajungă pe masa de disecţie a criticii. Dar s-a încercat — şi s-a reuşit — atunci, în toamna anului 1944, declanşarea unui proces menit să menţină în România un edificiu politic compromis şi să salveze potenţialul de vigoare a antiromânismului şi antievreismului în liniile sale directoare. Armele erau vechi. S-au mai comis cu ele fapte sîngeroase ! Erau arme statornice administrate uneori cu pauze, cu intervale şi expectative şi la diverse intensităţi, în numele şi cu pretextul „protejării existenţei naţionale a maghiarimii ardelene", ori sub orice alt pretext, de către o mentalitate dresată pentru atac şi ofensivă, căreia nu-i era străină nici ideea de a aplica teroarea.

Pentru inducerea în eroare, mai ales a comandamentelor militare româno-sovietice, care luptau pe fronturile Transilvaniei, în mod intenţionat un grup, compus din resturile politicienilor maghiari, s-a precipitat, cu sprijinul unei pretinse „stîngi", să falisifice lucrurile : o tactică detestabilă făcea intenţionat confuzie între aparenţă şi substraturile ei, între problemele abordate şi maniera de a le aborda şi de a le trata. Repertoriul politic şi de procedee a fost elaborat într-un laborator central, cu sediul la Cluj, de unde au pornit iniţiative, comenzi, mesaje şi — mai ales — speranţe vane. Acţiunea aceasta, o încercare de subminare a

unității țării și națiunii noastre, crease momente de jubilare, de victorie.

Toți aceia dintre noi care au trăit coșmarele anilor de război și de înjosiri ale unor neamuri, înțeleg lesne cîte leziuni s-au produs atunci. Au fost distruse căminele, libertatea, independența, respectul față de ființa umană, liniștea ; s-au încercat distrugerea limbii, a vieții spirituale, a gîndirii, ca și a culturii. La acest sabat infernal, organizat sub simbolul Coroanei Sfîntului Rege Ștefan al Ungariei au participat nu numai profesioniștii instituționalizați și distrugerii și teroarei, ci și voluntari provenind din toate straturile societății. Dar, în același timp, toți cei ce au trăit ei înșiși cu disperare acei ani de apocalips, ca victime, nu puteau să nu spere în existența unei forțe providențiale, aptă să dezlege încîlcirea lucrurilor, care trebuia să întoarcă omenirea la viața normală, la cugetul clar, ca și la restabilirea unui echilibru pe calea înfrățirii și unității dintre oameni. O asemenea speranță era, poate, singura punte de legătură cu viitorul. Fiindcă prezentul acelei perioade demonstrase necesitatea inevitabilă și imperioasă de a curma toate formele agresiunilor, de a deștepta — și organiza — sentimentul solidarității dintre oameni, de a-i face conștienți că ceea ce se petrece pe întinderile Europei sub patronajul celui de-al III-lea Reich, nu era altceva decît o mîrșavă crimă împotriva omenirii însăși. Or, înlăturarea încălcării legilor fundamentale, care pot asigura armonia dintre oameni, nu se leagă de o cauză — nici nu se reduce la o acțiune — lo-

cală ori națională, ea fiind un act de conștiință și de solidaritate colectivă, menit să reașeze orientarea ideologică a întregii lumi. Un asemenea act nu se poate baza decît pe cunoașterea și înțelegerea faptelor și a semnificațiilor acestora.

După cum s-a văzut, cele petrecute în anii războiului încheiat în 1945 s-au arătat a fi fost altceva decît niște conflicte determinate din motive teritoriale ori naționale. Criza morală care le-a declanșat, amenințînd întregul univers uman, a persistat însă, sub diverse aspecte, continuîndu-se de-a lungul anilor, adeseori sub forme disimulate. Toți cei ce i-au urmat — și îi mai urmează — calea s-au încîlcit în confuzia vîltorilor într-o viață fără lege și fără opreliști de ordin moral.

Însemnările despre obsesiile imperiale, despre maghiaromania în doctrina ungarismului încearcă, prin urmare, să arate unele aspecte ale acelui empirism ideologic care trebuie neapărat contestat nu numai ca ceva ce a existat, dar și ca un fenomen transferabil în stările de lucruri ulterioare — în scopul înlăturării inegalității, brutalității și asupririi de orice fel.

„MAGHIAROMANIA“ ÎN DOCTRINA UNGARISMULUI

Existînd o foarte clară deosebire între fenomenul pe care îl exprimă şi marile grupuri simultane ori succesive ale curentelor naţionalist-şovine şi de extrema dreaptă, „maghiaromania“ ca şi noţiunea de *ungarism* — pe care am folosit-o în paginile anterioare — se impun cu un conţinut specific.

Societatea ungară, ca orice societate de altfel, a suferit multiple influenţe. Cîteva din ele aveau caracteristici dominante, care îi confereau un profil particular.

Unul din ţelurile nu numai mărturisite, dar şi intrate într-o riguroasă practică, prezent în raporturi sociale, în structura sistemelor educaţionale, în elaborarea proiectelor de viitor, activ în toate formele vieţii colective şi private — ca rezultat şi ca dinamică a unui ideal — a fost şi asimilarea — ori anihilarea — „naţionalităţilor“ din cuprinsul fostei Ungarii, o ţară multinaţională, poliglotă în care, de-a lungul unor secole, cei de naţionalitate şi limbă ungară erau în minoritate. Asimilarea a

avut un aspect codificat, extins în cultură, politică, credinţe religioase etc.

Normele acestui proces, care şi-a elaborat ideologia mai insistent în secolele XIX şi XX, s-au concretizat într-un program impus ansamblului societăţii de către un grup dominant. Ea a corespuns — şi va corespunde încă pînă la omogenizarea naţională a tuturor minorităţilor din Ungaria — unei ambiţii nu o dată mărturisită şi fără încetare combătută de naţionalităţi. Excepţii de la regula *ungarismului* au fost şi continuă să fie, mai ales în rîndurile intelectualilor, artiştilor, scriitorilor, savanţilor, deci a unor categori sociale ai căror membri nu sînt simpli „reproducători de tradiţii", ci creatori luminaţi, exponenţi ai unor transformări în direcţia progresului (Béla Bartók, Endre Ady, József Attila, Aurél Bernáth, Albert Szentgyörgyi ş.a.).

Ideologia deznaţionalizării, a asimilării, ori a anihilării forţate şi rapide, alături de ideea „naţiunii politice" (despre care vom avea prilejul de a vorbi cu altă ocazie) a devenit nu numai un argument de luptă al dominaţiei, ci însăşi expresia sa. Această ideologie a pătruns, prin repetate şi îndelungate manipulări, în aspiraţiile cvasicolective ale societăţii ungare.

Prinşi în istoria societăţii lor instituţionalizate, indivizii au putut fi implicaţi adeseori într-o mişcare, fără a fi conştienţi de nedreptatea cauzei la care au aderat prin practică ori prin convingerea că fericirea lor personală se va realiza doar în legătură cu înfăptuirea ţelului urmărit de ideologia naţiona-

list-şovină, voluntară şi dominantă. În acest al doilea caz, indivizii îşi vor potrivi actele şi aspiraţiile cu deciziile sistemului de care sînt legaţi, participînd — uneori activ, alteori pasiv — la politica oficială ori oficializată (în ambele cazuri însă ei îşi asumă responsabilităţi în ansamblul vieţii sociale dobîndind identitate prin mediul pe care îl susţin).

De-a lungul celor patru ani de ocupaţie ungară (1940—1944), în Transilvania de Nord am fost martorii unui fenomen imprevizibil : prinşi în reţelele structurilor Regatului Ungar, şi ale instituţiilor sale, numeroşi oameni şi-au pierdut luciditatea, ca, pînă la urmă, să-şi lege aspiraţiile de sistemul de relaţii naţionalist-şovine, reprezentate de statul însuşi. Nu puţini „oameni de extrema stîngă", adică comunişti, s-au conformat programului oficial al „societăţii ungare", unii dintre ei dînd glas acelei convingeri că „maghiarimea poartă în sine un mesaj ereditar", acela anume „de a avea un rol determinant şi conducător în bazinul carpato-dunărean". Aderînd la un asemenea program, ori nereacţionînd împotriva lui, mulţi s-au lepădat de conştiinţa propriilor lor aspiraţii de odinioară. Motivaţia unui astfel de comportament mergea pînă la actualizarea „milenarei concepţii sanştefaniene" („szentistváni gondolat") despre un stat multinaţional, poliglot, în care cuceritorul, aflat în minoritate numerică, îşi arogă dreptul de a conduce şi exploata în propriul interes popoare de altă naţionalitate, de altă limbă.

Astfel a apărut la nivelul cel mai profund al vieţii personale motivaţia unui comportament moral *ungarist,* mult mai vechi decît „regimul horthyst" ori decît — ceea ce în mod curent se spune că ar fi fost „fascismul-horthyst", comportament care nu a dispărut nici după transformarea Regatului Ungar în Republică.

Aspiraţiile *ungarismului,* cu tendinţele şi motivaţiile sale, au fost evidenţiate în diverse circumstanţe, cu o formulare clară, neechivocă, a scopurilor scontate. Luările de poziţie în legătură cu ele — şi împotriva lor — se succed unele după altele în rîndul istoricilor, clericilor, politicienilor români şi de altă naţionalitate.

La 16 august 1861, György Klapka, unul din capii emigraţiei revoluţionarilor unguri de la 1848, trimite o scrisoare lui Garibaldi, în cuprinsul căreia sînt relevate ideile privind rezolvarea problemei naţionale nu numai în Ungagaria, dar şi în Ardeal, considerînd Principatul Transilvaniei ca făcînd parte integrantă din acea ţară. În acest spirit, emigrantul de la Geneva scria, între altele : „Dieta ungară (...) anunţă ca principiu fundamental şi constituţional că toate popoarele locuitoare (în Ungaria — *n.a.*) ... sînt a se considera de naţionalităţi egale înaintea dreptului, ... pe temeiul libertăţii individuale şi a libertăţii de asociere... numai *dacă acele pretenţiuni se împacă cu politica ţării",* adăugînd de îndată că „pentru ca Ţara Ungurească să-şi poată împlini misiunea ei umanitară are trebuinţă de toată întinderea teritoriului său,

Una din cărţile poştale cele mai tipice ale Societăţii de propagandă *.

Un ungur gonind cu lovituri de bici pe cehi, pe slovaci, sîrbi şi români din teritoriul Ungariei dinainte de război, căreia i se vede jos conturul.

* Societatea de propagandă „SZOZAT" („CHEMAREA") care a funcţionat la Budapesta în perioada interbelică.

adică de marginile (hotarele — *n.a.)* sale cele naturale şi de toate puterile ce există înlăuntrul acelor margini. Afară de aceste condiţii — după convingerea lui Klapka — nu este mîntuire pentru nimeni".

Prin urmare, în concepţia lui Klapka „marginile naturale" ale Ungariei ar fi trebuit să cuprindă şi Marele Principat al Transilvaniei, care, după cum se ştie, nu a acceptat niciodată, în numele marii majorităţi a populaţiei sale, statutul de dependenţă faţă de Ungaria.

În ziarul „Românul" Alexandru Papiu-Ilarian precizează punctul de vedere românesc faţă de o asemenea poziţie. Aprobînd necesitatea luptei împotriva asupritorilor austrieci, el combate însă cu fermitate intenţia unirii Transilvaniei cu Ungaria : „Ungurii cer să fim cu ei, însă pe două popoare numai interese reciproce şi comune pot să le unească ; iară noi, Românii, pînă cînd ei pretind încorporarea Transilvaniei, sîntem departe de a avea interese comune, căci ei vor să ne facă ţară unguréască iar pe noi Unguri. Din contră, noi vrem ca Transilvania, şi pînă la Tisa, să fie Transilvanie, nu ţară unguréască ; noi vrem să fim români, nu unguri pe acest teritoriu, care este românesc, nu unguresc (...) Ungurii vor supunere, noi egalitate" [1].

În legătură cu românii şi Transilvania, A. Papiu-Ilarian mai pune următoarele între-

[1] „Românul" din 18—19 septembrie 1861, Bucureşti.

bări lui Klapka : 1) Recunoaşte el că „Transilvania este deplin neatîrnată faţă de Ungaria ?" ; 2) „Vrea dumnealui ca teritoriul românesc să se întindă pînă la Tisa ?, aşa cum se cuvine atît după dreptul istoric al Transilvaniei, cît şi după dreptul de naţionalitate al românilor". Şi Transilvania şi Românii, în acest caz, sînt gata de a se confedera, „după împrejurări, cu Ungaria în interesul libertăţii comune" [2].

Cînd A. Papiu-Ilarian se referă la „dreptul de naţionalitate al românilor", el se gîndea, desigur, şi la o „diplomă" a Vienei, emisă la 29 octombrie 1860, care prevedea trecerea la un regim constituţional, cu respectarea instituţiilor şi drepturilor istorice ale ţărilor şi naţiunilor din imperiu. O asemenea „diplomă" era favorabilă românilor, care reprezentau marea majoritate a populaţiei din Transilvania [3].

Dacă în 1876, Vasile Alecsandri consemna, cu o oarecare amărăciune că „încet-încet, adevărul iese la lumină, şi acel adevăr arată că

[2] *Ibidem.*

[3] După datele demografice la 1840 pe teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei se aflau 4 807 608 locuitori unguri — printre ei cca. 600 000 evrei — faţă de 2 202 542 de români, aceştia trăind numai în Transilvania, Maramureş, Banat, Ţara Crişurilor şi în „părţile ungurene", deci pînă la Tisa. Prin urmare, din întreaga populaţie a Ungariei care s-a cifrat în 1840 la 11 273 674 de locuitori, erau unguri 4 207 608 faţă de 7 266 966 nemaghiari : români, germani, slovaci, evrei, ruteni, croaţi, sîrbi, armeni, ţigani ş.a. Statisticile arată că în anul 1891 numărul total al locuitorilor Ungariei, inclusiv Transilvania, crescuse la 15 133 494, din care scăzînd pe cei 707 472 de evrei, ungurii erau doar 6 649 402 faţă de 8 484 092 „naţionalităţi" nemaghiare şi de altă limbă, *A Pallas Nagy Lexikona*, vol. XII, Budapesta, 1896, p. 88.

există în lume o Românie, deşi ea nu figurează pe hărţile de geografie“ [4], peste 12 ani, Mihail Kogălniceanu avea să scrie : „Noi ne-am văzut visul cu ochii ! Am ajuns a fi un stat liber şi independent. Ocupăm azi un loc respectabil între naţiunile de sine stătătoare. Sîntem stăpîni pe destinele noastre şi viitorul nostru atîrnă numai de noi : de inteligenţa, de prudenţa, de energia ce vom şti a dezvolta în mijlocul pericolelor ce ne-ar ameninţa“.

Rezumînd o experienţă în privinţa inegalităţilor naţionale din Ungaria, Mihail Kogălniceanu se referă la un aspect al fenomenului, arătînd în scrisoarea adresată lui Bariţiu la 1 ianuarie 1888 : „Cu toţii simţim, în inima fiecăruia din noi există dar, durerea de a vedea politica greşită şi funestă ce se urmăreşte în contra românilor de către concetăţenii voştri maghiari, politica mai înainte de toate funestă însuşi statului maghiar.

Totdeauna am avut simpatii vii pentru naţiunea maghiară, dar asemenea pururea am deplîns linia de purtare a o mare parte din maghiari către români concetăţeni ai lor ; sentimentele mele au corespuns actelor mele. Cînd în 1868 — sînt acum douăzeci de ani — am vizitat parlamentul Ungariei, cîte capete am recunoscut, cari în 1860 se refugiaseră în Moldova şi pe care eu, prim-ministru al lui Cuza Vodă, le-am refuzat guvernului absolutist, ce atunci domnea în Budapesta şi Viena. (...) Această linie de purtare ospitalieră mi-a fost

[4] Vasile Alecsandri, *Românii şi poezia lor*, în vol. *Proză*, 1876.

Carte poştală a Societăţii de propagandă

Ţăran maghiar plîngînd lîngă Ungaria „integrală". Drapelul ungar îi cade din mîini. O coroană îndoliată este aşezată peste Ungaria. Un „Ungur liber" în costum revoluţionar îi strigă : „Munceşte fără să te descurajezi".

dictată prin crezul politic ce-l profesez şi astăzi : că acei ce voiesc a stinge naţionalitatea română în Ardeal şi Banat sînt mai mult duşmanii prezentului şi viitorului Ungariei, decît ai însuşi românilor“ [5].

Contradicţiile şi nedreptăţile *ungarismului,* tot mai des semnalate şi denunţate, au dictat şi cuprinsul amar al *Discursului* rostit în faţa Curţii de juraţi din Cluj la procesul Memorandului de către dr. Ioan Raţiu : „...În zadar au fost toate promisiunile ce-au dat (ungurii — *n.a.)* în repetate rînduri pentru respectarea drepturilor noastre naţionale. În zadar am încercat toate formele şi mijloacele legale ! În zadar ne-am plîns la toţi factorii competenţi ai statului.

Exclusivismul de rasă a declarat război de exterminare limbii şi naţionalităţii noastre...

Prin spiritul de intoleranţă, printr-un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osîndindu-ne, veţi izbuti numai să dovediţi lumii că maghiarii sînt o notă discordantă în concertul civilizaţiunii“ [6].

La 1 iunie 1894, Ion Ghica, Iacob Negruzzi, V. A. Urechia, Dimitrie Brândză şi A. D. Sturdza lansează *Apelul Academiei Române către toate Academiile din lume* în legătură cu sentinţa Curţii cu juraţii din Cluj, care

[5] „Gazeta de Transilvania“, nr. 1 din 1 ianuarie 1888 (Scrisoarea lui Mihail Kogălniceanu, *La Jubileul de 50 de ani ai „Gazetei de Transilvania“).*

[6] *Apud* Ioan Georgescu. *Dr. Ioan Raţiu, 50 de ani din luptele naţionale ale românilor ardeleni,* Sibiu, 1928, p. 87—89.

a condamnat pînă la 5 ani închisoare pe căpeteniile poporului român din Regatul Ungariei, pentru că aceştia au încercat să depună în mîinile împăratului-rege al Austro-Ungariei un memoriu, „cerînd de la dînsul ca să înceteze măsurile prin care în regatul poliglot al Ungariei, cele 6 milioane de maghiari caută să reducă la ilotism celelalte 11 milioane de nemaghiari, anume : români 3 milioane, germani 2 milioane, croaţi, sîrbi, slovaci ş.a. — 6 milioane".

Secole de-a rîndul poporul român, cel mai vechi şi numeros, a fost considerat sclav pe pămîntul său strămoşesc, în Transilvania, ajunsă a fi stăpînită de aristocraţia maghiară. „Împotriva voinţei noastre — spunea Vasile Goldiş în cuvîntarea sa din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia — au unit Ardealul nostru cu Ţara Ungurească şi printr-un constituţionalism fals şi mincinos ne-au luat libertatea culturii, ne-au desfiinţat politiceşte, bisericile noastre le-au aservit tendinţei lor de opresiune şi ne-au făcut imposibil progresul economic..." „oprimatorii mărturisesc acum pe faţă că scopul lor este un stat unitar naţional maghiar şi că, prin urmare, noi naţionalicește trebuie să ne desfiinţăm... ;" „patria (Austro-Ungaria — *n.a.)* şi tronul (habsburgic — *n.a.)* au decretat moarte şcoalei româneşti... au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruinarea noastră economică, au aruncat în temniţă zeci de mii de români, patria şi tronul s-au conjurat împotriva noastră şi ne pregăteau mormîntul".

Erdélyi magyarok!

Bocskay és Zápolya Erdélye,
Gábor Áron és Petőfi Erdélye,
a nagy magyar haza összekötő kapocsa!
Dolgozzatok lázasan a felszabadításért!

Tekintsetek bátran a küzdelem órája elé!

Készüljetek a felszabadító munkára!

Erdélyt a magyaroknak!

Traduction:

Magyars de Transylvanie!

Transylvanie de Bocskay et de Zapolya, Transylvanie de Gabor Aron et de Petöfi, qui unit la grande patrie magyare!

Travaille fébrilement pour la délivrance!

Considérez vaillamment l'heure de la lutte!

Préparez-vous pour le travail de la délivrance!

La transylvanie aux Magyars!

Afiş din Ungaria (traducere)

Maghiari din Transilvania !

Transilvania lui Bocskay, a lui Zápolya, Transilvania lui Gábor Áron şi a lui Petöfi care uneşte marea patrie maghiară.

Lucrează cu febrilitate pentru eliberare !
Priviţi vitejeşte ora luptei !
Pregătiţi-vă pentru lupta de eliberare !
Transilvania pentru maghiari !

Unul din obstacolele ce stăteau în calea realizării unei convieţuri fireşti şi constructive în Austro-Ungaria multinaţională şi poliglotă era galsa credinţă, pe cît de curentă pe atît de înrădăcinată, după care anumite popoare ar fi inferioare altora. Ideea ierarhiei între popoare şi etnii a fost justificată de o amplă literatură, elaborată de „oameni de ştiinţă" unguri, care au ajuns la concluzia că poporul căruia îi aparţineau ei înşişi era superior tuturor celorlalte popoare ori chiar restului umanităţii, atît prin înzestrare intelectuală, cît şi prin caracter şi diverse alte însuşiri morale. Asemenea pretenţii erau motivate prin anumite interese de ordin istoric şi fundamentate pe o pretinsă *diferenţă înnăscută* între diverse colectivităţi etnice. În acelaşi timp însă politica *ungarismului* era conştientă de multiplele modalităţi prin care cultura şi educaţia pot influenţa nivelul general de civilizaţie al unui popor, motiv pentru care a dat o mare atenţie instrucţiei în limba maghiară, condiţionînd pînă şi acordarea celor mai elementare drepturi cetăţeneşti pe seama românilor de o totală contopire a lor în structurile elementului ungar. Astfel baronul Miklós Wesselényi, afirmă fără ezitări că el apreciază ca fiind „nu numai indicat dar şi foarte necesar ca în ţara noastră (Ungaria — *n.a.*) ţărănimii să i se acorde drepturi naţionale şi de reprezentare numai cu condiţia dacă devine deplin maghiară, şi se contopeşte atît prin limbă cît şi prin datini" [7].

[7] Miklós Wesselényi, *Despre judecăţi eronate (Balitele-tekről)*, Bucureşti, 1831, p. 232—233.

Şi mai explicit avea să-şi manifeste Kossuth argumentul cînd dă glas apelului său îngrijorat în ziarul „Pesti Hirlap", pronunţîndu-se pentru o cît mai rapidă maghiarizare : „Să ne grăbim, să ne grăbim, să-i maghiarizăm pe croaţi, pe români, pe saşi, căci altfel ne prăpădim" [8].

O modalitate mai conştientă de abordare a problemei naţionale se întîlneşte la scriitorul Mór Jókai, cînd scrie în legătură cu intenţia tinerimii radicale pornită spre reforme democratice : „cuvintele de întinerire din alte ţări europene pot fi înţelese, intenţia lor e clară. Prin trezirea simţului naţional vor să-şi pregătească odată şi odată unirea ţărilor lor care au fost sfîşiate în bucăţi... Dar poate atinge Ungaria acelaşi scop trezind conştiinţa naţională adormită ? Pentru Ungaria ar rezulta o cu totul altă consecinţă : dezagregarea unei ţări alcătuite din elemente eterogene. Priveşte harta Ungariei şi numără comitatele (judeţele — *n.a.*) care vor forma ţara rîvnită, desenează-i graniţele viitoare şi sperie-te !... Pe pămînt francez, german, italian democraţia poate da naştere numai unei naţiuni franceze, germane, italiene ; pe pămîntul Ungariei democraţia va da naştere la nouă naţiuni străine, şi pe noi (ungurii — *n.a.*) ne va mistui".

Şi mai responsabil au răsunat cuvintele contelui István Széchenyi, cuprinse într-o carte, în care atrage atenţia, încă din anul 1835, asu-

[8] Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, vol. III, Sibiu, 1910, p. 131 („Eilen wir, eilen wir, magyarisieren wir die Kroaten, Rumänen, Sachsen, denn sonst gehen wir zugrunde").

Carte poştală a Societăţii de propagandă

În planul din spate, Ungaria dinainte de război spre care muncitori şi ţărani unguri întind braţele. (imprimată la Institutul de literatură şi artă ungară M.I.M.L., Budapesta IV, Eskü-út 5).

pra inevitabilelor consecinţe dezastruoase ale curentului de maghiarizare forţată. Plin de îngrijorare el subliniază starea de izolare a ungurilor şi arată că toate celelalte popoare ale regatului ungar au rude în afara graniţelor sale, numai ungurii nu au rubedenii nicăieri în lume. „Românul din Ungaria avînd puţine cunoştinţe despre trecutul său, nu s-a trezit încă în acel revărsat de zori al naţionalităţii sale ; (...) dar nici o graniţă politică şi nici un fel de pază a graniţei nu e în stare să frîngă înlănţuirea morală, care îl leagă de tulpina mamei învecinate. Este adevărat că Ţara Românească este încă slabă, dar îi stau în faţă deschise toate posibilităţile, căci unde învăţătura prin şcoli, administraţia prin birouri, contactul cu armata, conversaţia în societate se face în limba naţională, acolo devine posibilă orice dezvoltare"... „*Patria* — conclude Széchenyi — *n-o formează pămîntul mort, ci oamenii vii*" [9].

De fapt postulatul unor norme *ungariste* — ca principiu de drept — îndreptate împotriva românilor din Transilvania, ca şi a celorlalte naţionalităţi din Ungaria, nu a fost considerat o infracţiune la normele identităţii etnice, fiindcă în concepţia *ungarismului* despre lume există o presupusă ordine ierarhică. În ansamblul ţării, ungurii se situează în vîrful piramidei, germanii mai jos, iar celelalte popoare, slovacii, românii, evreii, rutenii, ţiganii etc. la bază.

[9] Gróf Széchenyi István, *Hunnia*. Pesta, 1858, p. 98, 99, 101.

În Transilvania, saşii au izbutit, cu sprijinul nemijlocit al Vienei, să-şi menţină situaţia, adică principiul egalei îndreptăţiri a limbii germane ca limba maghiară. Contele Hartig, ministru de stat în guvernul austriac, în opinia sa formulată în 1842, a folosit argumentul că ar fi de-a dreptul nepolitic ca în Transilvania limba germană, care era şi limba dinastiei, să fie pusă în inferioritate faţă de limba maghiară.

Discuţiile, la care ne-am referit în treacăt, au fost provocate de o lege votată în Dieta din Cluj la 31 ianuarie 1842, prin care întreaga viaţă publică a Transilvaniei era îndreptată spre o totală maghiarizare, care urma să se înfăptuiască în decursul următorilor zece ani. Protestînd împotriva legii votate în Dieta transilvană, Consistoriul din Blaj l-a însărcinat pe episcopul Lemeni să intervină la împărat, pentru a-l lămuri că din şcolile româneşti ale Blajului limba română nu va putea fi eliminată nici în zece secole, nicidecum în zece ani, şi că naţiunea română nu va putea fi constrînsă să se supună unei legi prin care i se pregăteşte ruina şi pieirea [10].

Saşii au reacţionat şi ei vehement în publicistica lor. Preotul martir Stephan Ludwig Roth (1796—1849) publică, în 1842, la Braşov o broşură, în care se arată că „în Transilvania nu este necesar să fie impusă o limbă prin votul

[10] Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor în Dacia Superioară*, vol. I, p. 245—246. Consistoriul ortodox român din Sibiu şi-a însuşit cuprinsul acestui protest. Vezi şi Ion Lupaş, *Gheorghe Barițiu*, Sibiu, 1913 ; *Idem*, *O lege votată în Dieta Transilvană din Cluj la 1842*, în vol. *Din istoria Transilvaniei*, Bucureşti, 1988, p. 151.

Carte poştală a Societăţii de propagandă

Maghiar ţinînd în braţe Ungaria dinainte de război şi asediat de patru păsări de pradă : Italia, Iugoslavia, România, Cehoslovacia. Pe verso : „Plecaţi de aici pungaşilor ! Este Ungaria mea !“ precum şi numele pictorului : Helbing Aranka.

Dietei pentru a fi folosită de toată lumea, fiindcă această limbă există, ea nefiind nici limba germană, nici limba maghiară, ci limba română («Es ist nicht die deutsch, aber auch nicht die madjarische, sondern die walachische !»), pe care o cunosc toți chiar fără s-o fi învățat. Oricînd se întîlnesc doi inși (transilvăneni — *n.a)* de neam diferit, neputîndu-se înțelege în propria lor limbă, graiul românesc le este la îndemînă spre a servi de tălmaci. Faci o călătorie, mergi la un tîrg — *toată lumea știe românește* («Man mache eine Reise, man begebe sich auf einen Jahrmakt, Walachisch kann Jedermann...») Limba română (spre deosebire de germana ori maghiara *n.a.)* o înveți aproape fără să vrei, din contactul zilnic de pe stradă. Dintr-o dată observi că știi românește. Și chiar dacă nu ai dori să înveți această limbă, o înmiită trebuință îți impune («Walachisch lernt man auf der Gasse, im täglichen Verkehre von selbst... nach einiger Zeit bemerkt man, dass man walachisch kann, ohne es eingentlich gelernt zu haben...») [11].

În fața pretențiilor excesive ale tendințelor politice ungare, Stephan Ludwig Roth simte necesitatea să le exprime sub un termen creat probabil de el și intrat în circulație printre sași. Acest termen a fost cel de „Madjaria".

Despre același fenomen, un tînăr preot sas, J. Fr. Geltsch, avea să publice o parodie în versuri. Iată cîteva fragmente :

[11] Stephan Ludwig Roth, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen. Eine Beleuchtung des Weher und Wohin ?*, Brașov, 1842.

Pentru studiul limbii, Pesta
A fondat Academia.
„Cu nemţescul grai afară" ! —
Urlă maghiaromania.

. . . . . .

Celor ce vorbesc nemţeşte
Oasele să le zdrobiţi...

. . . . . .

Măreţ în veacul ce-o să vie
Va străluci maghiarul grai,
Cînd spiritul german şi limba
Pieiri-vor de pe-al nostru plai !

. . . . . .

De mic deci smulgeţi copilaşul
De la germanul său cămin
Şi-n spirit unguresc îl creşteţi
S-ajungă fericit deplin ! (...)

. . . . . .

Răsună urletul sălbatic :
A tot ce e german, pierzare !
Tîlharii vin spre vatra voastră
Sus, fraţi, la sfînta apărare !
Se schimbă mamele-n hiene
În faţa iadului vrăjmaş,
Din gheara bestiei maghiare
Să-şi scape dragul copilaş
Şi, chiar de-ar fi să cadă-n luptă,
Mai bucuros în ţărnă mor

Decît, prin unguri, să se lase
De sfîntul grai al mamei lor !...
Lăsaţi deci maghiaromania !
Voi hiperunguri, vă gîndiţi
Că groaza cea mai neagră-n pieptul
Ardealului voi o sădiţi !“ —
. . . . . .

Comentînd acest *Das Lied von den Magyaromanen* [12] (parodie după *Lied von der glocke* de Schiller), Ion Lupaş subliniază solicitările care orientează interesele *ungarismului,* aspiraţiile care îl motivează, dar şi conflictele pe care le generează.

Apelul adresat de autorul sas hiperpatrioţilor din Pesta, încercînd să-i trezească din periculoasa lor maghiaromanie — scrie I. Lupaş [13] — a răsunat în pustiu. După o scurtă pauză, impusă în cursul epocii de absolutismul austriac, curentul de maghiarizare urma să-şi dezlănţuie, din nou, urgia asupra popoarelor din cuprinsul Ungariei, izbutind în timpul dualismului (1867—1918) să răşluiască, în parte cu ajutor habsburgic, numeroase elemente germane, slovace, rutene, române şi evreieşti de la strămoşeasca lor tulpină, impunîndu-le să-şi maghiarizeze numele şi amăgindu-se a fi sporit, în chipul acesta artificial, rîndurile neopatrioţilor, de aparentă descendenţă arpadiană. Curentul de maghiarizare forţată luase nestînjenit avînt îndeosebi în zilele fai-

[12] *Das Lied von den Magyaromanen,* în traducerea lui I. V. Şoricu, *apud* Ion Lupaş, *op. cit.,* p. 155—159.
[13] I. Lupaş, *op. cit.,* p. 158—160.

mosului zdrobitor de naţionalităţi, fostul ministru-preşedinte Koloman Tisza (1830—1902), ca să atingă apoi un punct culminant prin legea şcolară din 1907 a contelui Albert Apponyi (1846—1933) [14].

Curentul de ungarizare nu s-a curmat nici după dezmembrarea imperiului Austro-Ungar, fiind reelaborat după 1918 în limitele Ungariei interbelice (perioadă în care mai trăiau în Ungaria, cca. 1 000 000 de germani, 800 000 de evrei, 170 000 de români etc.). Între anii 1939—1944 maghiarizarea forţată pe de o parte, iar pe de alta *extirparea* planificată a naţionalităţilor a luat forme paroxistice şi demenţiale.

În ceea ce priveşte sistemul *ungarismului*, el poate fi considerat un gen particular de diferenţiere etnică în cadrul — şi în afara — statului ungar. Principiile *ungarismului* proclamă şi menţin existenţa unei frontiere despărţitoare între unguri şi naţionalităţi. Deşi statul ungar era compus dintr-un amalgam de naţionalităţi, deosebite între ele prin limbă, cultură, aspiraţii, obiceiuri, credinţe şi port, în sistemul pretins unitar la statului, naţionalităţile au fost integrate şi ordonate într-o anumită ierarhie. În opoziţie cu o asemenea organizare ierarhică, în

[14] Legea a fost votată în aprilie 1907 lovind în existenţa şcolilor confesionale ale naţionalităţilor din Ungaria — români, slovaci, sîrbi, ruteni etc. (contele Apponyi fusese şeful delegaţiei ungare la Conferinţa de pace de la Trianon, unde s-a opus recunoaşterii Transilvaniei ca parte integrantă în statul român). Într-un studiu intitulat *Der siebenbürgische Sprachkampf*, apărut în „Leipziger Vierteljahrschritf für Südosteuropa", II, nr. 3, p. 159—180, această lege a fost considerată de Oskar Wittstock astfel : *Lex Apponyi — die Spietzleistung des magyarischen Chauvinismus...).*

Carte poştală a Societăţii de propagandă

Maghiar atacat de trei lupi (cehoslovaci, sîrbi, români). Pe verso : „Ajutaţi înainte de a fi prea tîrziu".

care ungurimea se considera o adevărată — și singura — castă privilegiată, naționalitățile s-au organizat după criteriul etnic, creîndu-și partide politice cu caracter național, sprijinindu-se între ele, precizîndu-și în mod conștient identitatea în opoziție cu ungurii. Astfel, imaginea Ungariei era aceea a unei țări divizată din punct de vedere național, etnic, religios, lingvistic. Toate aceste deosebiri au avut incidențe asupra conflictelor dintre naționalități și casta conducătoare ungară, pe temeiul unor realități obiective, influențate de deosebirile de interese dintre ele, de conștiința pe care o avea societatea despre aceste deosebiri și de structura politică a acestei conștiințe.

În ideologia *ungarismului,* privilegiile sociale erau rezervate naționalității maghiare, pornind de la ideea că fiecare naționalitate are pe lume un destin al ei. După o asemenea concepție, ungurii erau destinați să domine celelalte naționalități din cuprinsul — și chiar din afara — țării ungurești. Și într-adevăr, de-a lungul a mai multor secole, supremația ungară asupra naționalităților, care formau majoritatea populației în vechea Ungarie, zisă istorică, fusese deplină în toate domeniile : politic, militar, economic, cultural și social.

Ungarismul constă și în transformarea poporului ungar într-un fel de fetiș, ca și în susținerea membrilor săi, fie că aceștia au ori nu au dreptate. În același timp *ungarismul* este împotriva înființării și dezvoltării statelor naționale moderne. Cînd s-a încercat crearea „națiunii politice", pentru a oferi indivizilor un

anumit sentiment de identitate, s-a urmărit crearea unui echilibru înăuntrul unui sistem acceptabil pentru toţi, cît şi proclamării egalităţii tuturor, oricare ar fi originea lor etnică, *cu condiţia preliminară de a adera, prin asimilare, la naţionalitatea ungară.*

Din cauza variabilităţii manifestărilor în diverse contexte, uneori s-a pus întrebarea : *ungarismul* este de aceeaşi natură cu rasismul, sau cele două fenomene sînt diferite ? Dar în timp ce noţiunea de rasism a putut fi universalizată, *ungarismul* îşi păstrează caracterul local, înrădăcinat profund în istorie, în instituţiile, în credinţele, ideile şi obiceiurile unui singur popor care şi-a justificat conjunctural cuceririle de tip colonial în jurul teritoriilor locuite de el, prin constituirea puterii sale politice şi militare, a existenţei organismelor sale birocratice faţă de naţionalităţi, dispunînd — acestea — de formaţiuni politice fragmentate, paşnice prin tradiţie. *Ungarismul* a mai fost — şi mai este — înrădăcinat în cele două religii „naţionale", exprimate de biserica romano-catolică şi protestantă, şi prelungit în cultură, educaţie, activităţi distractive, precum şi în căsătorii.

Consecinţele privilegiilor *ungariste* au fost agravate şi datorită repartiţiei inegale a accesului la educaţie, precum şi controlului la care au fost supuse mişcările forţei de muncă ce provenea din zonele rurale locuite de „naţionalităţi", obligînd fără milă pe toţi cei care nu aveau de lucru să se întoarcă în satele lor. Intenţia *ungarismului,* bazat pe o categorică discriminare naţională, era şi aceea că funcţionarea

economiei industriale, ca de altfel şi a birocraţiei culturii şi comerţului să fie asigurată de elemente calificate, recrutate din populaţia maghiară ori maghiarizată. Prin asemenea mijloace *ungarismul* şi-a creat o situaţie privilegiată din perspectiva căreia alte neamuri, dotate cu alte culturi şi tradiţii din cuprinsul Ungariei, ar fi capabile cel mult să recepteze pasiv ceea ce era creat de unguri, mîndri de a fi fost înzestraţi cu o misiune creatoare de civilizaţie şi de cultură.

În acelaşi timp în sînul societăţii ungare exista o contradicţie fatală : pe de o parte ea făcea eforturi să asimileze celelalte naţionalităţi, reprezentînd la începutul acestui secol cel puţin jumătate din populaţia ţării, pe de alta tot ea contesta capacitatea naţionalităţilor de a atinge nivelul „perfecţiunii ungare". Spre deosebire de ideologia rasistă a lui Adolf Hitler, care voia să înrobească „rasele inferioare", *ungarismul* a încercat să le înglobeze în masa populaţiei ungare, pentru a-i mări numărul. În schimb antisemitismul manifestat de *ungarism* a evoluat, la fel ca cel practicat de naziști, spre exterminarea totală a evreilor.

Exemplele concrete prin care au fost evocate experienţele „naţionalităţii" române din Ungaria, adună şi ordonează o imagine. Amintirile păstrează încărcături afective şi scopuri obiective proprii acestei imagini, constituind un element de explicaţie care justifică o decizie.

În *Declaraţia pentru valorificarea dreptului la autodeterminare a Naţiunii Române,* făcută de Alexandru Vaida-Voevod în Camera Depu-

Carte poştală religioasă : „Ungaria crucificată".

Pe verso : „Vom învia chiar dacă ne vor răstigni"

taţilor din Budapesta la 18 octombrie 1918 se arată : „*Comitetul executiv al Partidului Naţional Român din Ardeal şi Ungaria, ca organ politic al Naţiunii Române din Ardeal şi din Ungaria, constată că urmările războiului justifică pretenţiile de veacuri ale naţiunii române la deplina libertate naţională.* Pe temeiul dreptului naţional, că fiecare naţiune poate dispune şi hotărî singură şi liberă de soarta ei(...), Naţiunea română din Ungaria şi Ardeal doreşte acum să se folosească de acest drept şi, prin urmare, liberă de orice influenţă străină, să-şi hotărască ea însăşi aşezarea ei în stat şi relaţia sa de coordonare între naţiunile libere. Organul naţional al naţiunii române nu recunoaşte dreptul acestui Parlament şi al Guvernului (ungar — *n.a.),* să se considere ca reprezentante ale naţiunii române...

După suferinţe şi lupte de veacuri, naţiunea română care trăieşte în monarhia austro-ungară, aşteaptă şi cere valorificarea drepturilor ei inalienabile şi nestrămutate, la deplina viaţă naţională".

Alte exemple subliniază legătura intimă ce exista între elementele de viaţă şi faptele politice : „În urma noastră — spunea Octavian Goga la Paris (17 noiembrie 1918) — sînt rîuri de lacrimi şi sînge. Şi drumul nostru spre victoria de azi trece print-un labirint de suferinţe fără număr..."

În ziua cînd s-a „sărbătorit învingerea civilizaţiei asupra barbariei", în *Manifestul Marelui Sfat al Naţiunii Române din Ungaria şi Transilvania,* Ştefan Cicio-Pop şi Gheorghe

Crişan scriau, între altele : „De veacuri clasa oprimatoare a poporului maghiar a sfîşiat trupul naţiunii noastre prin icuri străine, iar de la înfăptuirea constituţionalismului fals din 1867 (anul constituirii dualismului austro-ungar — *n.a),* scopul mărturisit al politicii de guvernămînt în statul maghiar a fost desfiinţarea noastră naţională. Prin colonizări fără rost pe pămîntul strămoşilor noştri, prin maghiarizarea necruţătoare a tuturor acelor români, care au fost nevoiţi să aibă raporturi mai nemijlocite cu stăpînirea maghiară, prin invadarea pe teritoriul românesc a sutelor de mii de slujbaşi publici maghiari, prin împiedicarea poporului nostru de a-şi mulţumi însuşi trebuinţele sale industriale, s-au maghiarizat oraşele şi s-a împestriţat etniceşte teritoriul locuit de naţiunea română, prin mijloace artificiale şi în scopul barbar al nimicirii noastre..." etc.

Viziunea trecutului, din care se pot desluşi cel mai bine aspiraţiile colective spre un alt viitor a fost astfel evocată, la deschiderea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia de către Gheorghe Pop de Băseşti : „Duşmanii seculari, care ne-au ţinut veacuri de-a rîndul în lanţuri fizice, ne-au ţinut pînă ieri înlănţuiţi sufleteşte, înăbuşind cu brutalitate toate manifestările sufletului românesc dornic de libertate şi cultură naţională.

Lanţurile acestei robii sîntem chemaţi, fraţilor, să le zdrobim astăzi, în această Mare Adunare Naţională a tuturor românilor din Ungaria şi Transilvania, aici, pe pămîntul stropit de sîngele martirilor Horea şi Cloşca".

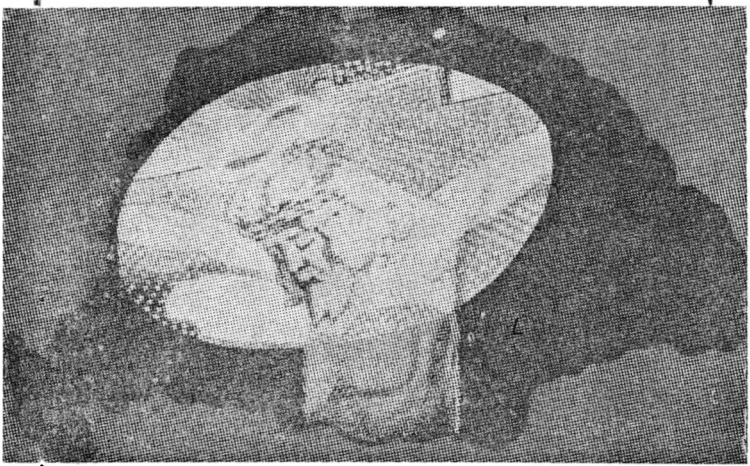

Carte poştală a Societăţii de propagandă reprezentînd frontierele vechii Ungarii.

Ilustrata este tipărită în negru şi roşu. Se observă la dreapta, frontierele Transilvaniei.

Pe verso, inscripţia : „Ungaria biciuită, insultată (sic) şi crucificată".

Pentru a înțelege acțiunile revizionismului în aspirațiile *ungarismului* este necesar să ne referim pe scurt la unele împrejurări din istoria Ungariei.

La 4 iunie 1920, delegația Regatului Ungar, în numele Ungariei a semnat la Versailles, în Palatul Trianon (le grand Trianon), Tratatul de pace, după ce Austro-Ungaria și aliații ei pierduseră războiul. Tratatul stabilea și noile granițe ale Ungariei.

Teritoriul Regatului Ungar, al „Ungariei istorice" (în afară de Croația) s-a redus de la 282 000 la 93 000 kmp, iar numărul de locuitori de la 18 milioane la 7,6 milioane, dintre care 5,5 milioane erau unguri, iar mai mult de 1 milion germani, peste 800 000 evrei, cca 300 000 slavi, români ș.a. În același timp cca 2 400 000 de etnici maghiari au rămas în afara granițelor Ungariei, majoritatea acestora locuind în orașele zonelor de frontieră ale Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei ori în orașele mai mari ale acestor țări. Tratatul de pace de la Trianon prevedea recunoașterea și respectarea de către Ungaria a frontierelor țărilor învecinate și, totodată, recunoștea existența Ungariei ca stat național și suveran.

Dar din momentul semnării Tratatului, sistemul de guvernământ al Ungariei — regat aflat sub conducerea provizorie a unui regent, în persoana amiralului Miklós Horthy — a considerat drept una din primele sale îndatoriri lupta pentru *revizuirea*, respectiv modificarea Tratatului de pace de la Trianon. Folosind toate mijloacele educației publice, a agitației și a pro-

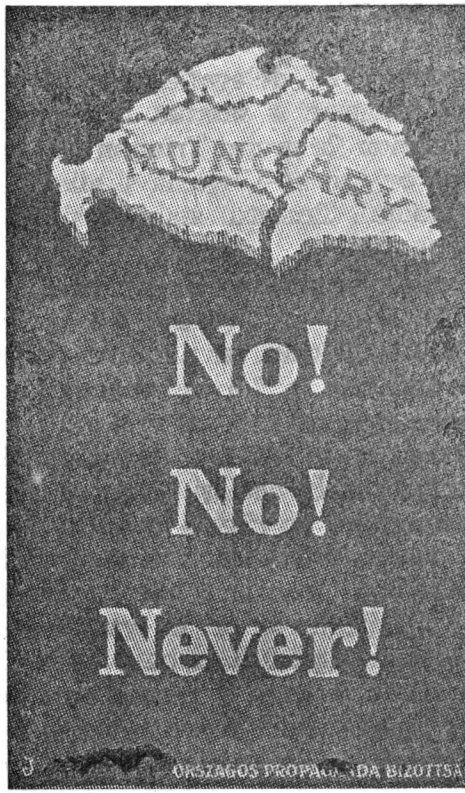

**Simbolul iredentismului maghiar,
harta Ungariei dinainte de război cu indicația
noilor frontiere și inscripția :
„Nu ! Nu ! Niciodată !"**

Acest simbol se întîlnea pretutindeni : pe hărți, cărți, medalii, medalioane, pecete poștale, afișe, tracte și pamflete de propagandă, etc.

pagandei, interne și externe, atît întregul aparat de stat, ca și diversele asociații patriotice, au declanșat o ofensivă împotriva stipulațiilor cuprinse în Tratatul de la Trianon, căutînd să motiveze și necesitatea revizuirii lor [15].

După cîteva săptămîni de la semnarea Tratatului de pace, la 20 iulie 1920, contele Pál Teleky devine prim-ministru al Ungariei. „În timpul întîiului mandat de prim-ministru, imaginea politicii sale era caracterizată de intenția fermă de a revizui Tratatul de pace, de a refuza categoric teoretic și practic, «liberalismul», ca și de intenția adoptării ideologiei creștine" [16]. „În opoziție cu legile emancipate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru prima oară în epoca burgheză a Ungariei, antisemitismul și lipsa de egalitate a cetățenilor țării au fost înălțate la nivel constituțional" [17].

Nu e fără interes de a ne referi la problema de căpătîi din evoluția istorică a Ungariei, care fusese, de-a lungul mai multor secole, pe de o parte separarea de Habsburgi, pe de alta cucerirea independenței de stat. Aceste două probleme vitale pentru destinul Ungariei aveau să se rezolve după prăbușirea sistemului dualist, în 1918. Dar prețul independenței și al suveranității a fost foarte ridicat, întrucît Ungaria nu și-a pierdut numai rolul internațional de mare putere — pe care o avusese alături și împreună cu Austria — dar a mai pierdut și cea mai mare parte a populației sale *nemaghiare,* prin efortul

[15] *Magyarország Története 1918—1919 ;* 1919—1945 *(Istoria Ungariei),* Editura Academiei, Budapesta, 1976, p. 424.
[16] *Ibidem,* p. 427.
[17] *Ibidem,* p. 429.

căreia — un efort epuizant şi multisecular — a fost clădită însăşi ţara ungurească, cu instituţiile, aşezămintele, oraşele, cultura şi capitala ei.

Obsesia supremaţiei ungare, cu alte cuvinte preponderenţa *ungarismului* — cu programul ei iredentist, anexionist şi naţional-şovin — a ajuns, în ultimă analiză, în opoziţie cu însăşi fiinţa independenţei statale şi naţionale. Dar spiritul reacţionar al revanşei, prin reversiune, şi-a atribuit promisiunea unei splendide şi ademenitoare perspective : o nouă dominare a popoarelor, actualizînd astfel un depăşit şi compromiţător trecut într-un ipotetic viitor, o încercare de punere în contemporaneitate a unei istorii apuse, o reactivare a ei într-un proces regenerativ, cu evitarea, de astă dată, a acelor „greşeli politice" şi „erori de tact", datorită cărora 11 milioane de locuitori din 18 000 000 au părăsit trecutul lor dintr-o ţară unde o minoritate de cca 7 milioane de unguri îi ţinea în captivitate sub pretextul unei imaginare integrări a lor într-o „naţiune politică". În sînul acestei fanteziste „naţiuni politice" echilibrul a fost asigurat prin continua confruntare a contrariilor, care nici nu se distrug, dar nici nu se reduc — decît prin două moduri : fie prin asimilare, fie prin eliberare.

O asemenea procedură, practicată de Regatul Ungar de-a lungul întregii sale existenţe, a conferit acestei ţări puterea de a domina naţionalităţile, unde ele au putut fi stăpînite dar nu şi domesticite în supunere şi nici topite într-o artificială „naţiune politică". Astfel drama Ungariei a evoluat în legătură cu imposibilitatea

Carte a Societăţii de propagandă

Arborele reprezintă harta Ungariei dinainte de război. Ramurile sînt fluviile şi florile sînt oraşele cele mai importante. Se vede o omidă (Italia) atacînd floarea ce reprezintă Fiume. O altă omidă (Serbia) atacă floarea care reprezintă Timişoara, în timp ce o a treia omidă (România) se îndreaptă spre Cluj şi Braşov. În sfîrşit, alte două sus (Cehoslovacia) atacă oraşele cehoslovace.

Inscripţia : „Veniţi odată !"

de a domestici ori asimila „naţionalităţile", formînd majoritatea populaţiei, pentru a asigura o cît mai mare coerenţă ţării. Dar procesul acţiunilor de restructurare a populaţiei, întemeiată pe dinamica stăpînirii, un proces constant reluat, repetat şi reînnoit, avea să continue pentru aceeaşi absurdă ambiţie, căreia, datorită unor iluzii şi amăgiri, nu i s-a pus încă pînă în prezent un punct final în istorie. Şi astfel au rămas înscrise în actualitatea „dramei" ungare : obsesia revizuirilor teritoriale, restabilirea „Ungariei Mari", asigurarea hegemoniei sale în bazinul dunărean etc. Repetate la infinit, deşi himerice, ele pot fi dăunătoare prin confuziile ce le creează ademenind cîte o personalitate ori chiar cîte o mare putere să susţină ori măcar să pună în discuţie — sub orice pretext — pretenţiile revizioniste — mărturisite ori nemărturisite — ale Ungariei.

Cei care au cunoscut tehnica imoralităţii premeditate ca experienţă trăită, cei ce erau hărţuiţi, proscrişi, oprimaţi, deposedaţi de drepturi cît timp au trăit sub regim ungar, nefiind maghiari, ştiu că nici un pretext nu este prea absurd, prea fals ori perfid, cînd *ungarismul* este cuprins de psihoza recîştigării puterii şi a grandoarei pierdute. Dar speranţa unei apoteozări a izbînzii nu permite, totuşi, inserarea în realitate a imaginaţiei. Durerea provocată de neputinţă produce însă ură, şi ura ponegrire. Trezind interese, creînd în mod artificial stări de dispreţ, repulsie ori chiar de ură, exaltînd imaginaţia, adepţii *ungarismului* au mobilizat unele aspiraţii latente, orientîndu-le spre ţeluri con-

Contrapagina unei cărți poștale tipărită la Budapesta :

Text : „Ați accepta voi, italienilor, o asemenea pace ? ! Bineînțeles că nu ! Iată de ce, nu putem primi nici noi ideea ciuntirii patriei noastre maghiare !“

forme scopurilor lor. Din păcate, nu e vorba de o anecdotă aparţinînd părţilor mai estice ale Europei, unde un regat de tip feudal a izbutit, pe durata unui mileniu, să practice ritualul de dominare colonială asupra unor ţări şi populaţii subjugate ori învecinate ale căror aspiraţii erau în permanentă contradicţie cu o mică naţiune ce deţinea şi exercita puterea.

Istoria nefiind o elaborare controlată, nici o creaţie imuabilă, resursele sale vii, imprevizibile în discontinuitatea şi expansiunea lor, provoacă surprize ce se sustrag calculelor ori dorinţelor. Astfel, Ungaria, devenită stat independent, naţional, suveran după 1918, a făcut un efort de reîntoarcere la propriul său trecut, creîndu-şi o falsă identitate şi conştiinţă. S-a considerat anume capabilă să facă şi să realizeze proiecte de expansiune în legătură cu sistemele de interese ale claselor sale dominante. Unul din aceste proiecte fundamentale a fost, aşa cum se ştie, intenţia de a reface ţara în graniţele sale istorice.

În perioada dictatului de la Viena, agitaţia naţională din Ungaria, atît la nivelul general, cît şi la cel al individului, a reuşit să creeze o psihologie a deciziei colective, ca şi o mobilizare cvasigenerală a conştiinţelor pentru realizarea acestui proiect.

Despre această fază a dezvoltării itinerariului naţionalist-şovin, a instituţionalizării aspiraţiilor, practicilor, dorinţelor de afirmare a dinamicii revizionismului şi a modului său terorist de a acţiona, opinia publică românească nu

era decît vag informată pînă la data dictatului de la Viena din 30 august 1940.

Ungaria interbelică, în ceea ce priveşte forma ei statală, era un regat aşezat pe fundamentul sistemului parlamentar pluripartinic, cu excluderea partidului comunist. Tronul era însă vacant. În locul regelui, rolul acestuia revenea „înaltului regent". Partidele legale de „stînga", de la partidul social-democrat maghiar pînă la cele de orientare burgheză erau active nu numai în presă, ci şi în parlament. Ele puteau critica atît politica guvernelor, cît şi ideologia şi activitatea partidelor de extremă dreapta. Opoziţia grupărilor de stînga — în afara comuniştilor — avea prin urmare un caracter legal, constituţional, fapt ce lămureşte şi reuşita acelei acţiuni a stîngii parlamentare care a zădărnicit tentativele guvernului de a muşamaliza scandalul mondial iscat de afacerea falsificării francului francez, descoperită în 1925, care l-a compromis nu numai pe prinţul Windischgrätz, ci şi pe fostul — şi viitorul — prim-ministru al Ungariei, contele Pál Teleky, alături de alte personalităţi de vază, falsificare despre care şi primul ministru în funcţiune al Ungariei, contele István Bethlen, avea cunoştinţă [18]. Din iniţiativa stîngii parlamentare a fost condamnată atunci acea politică care pentru finanţarea revizionismului a procedat pînă şi la falsificarea „oficială" a unor valute străine.

[18] *Magyarország Története (Istoria Ungariei)*, Editura Academiei Ungare, vol. 8, Budapesta, p. 526.

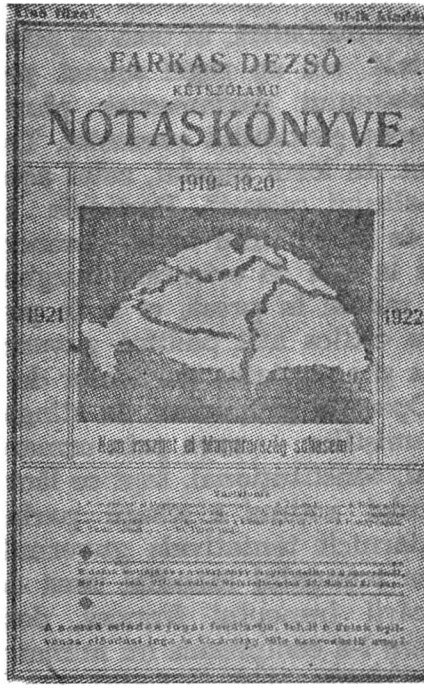

Primul caiet **Ediţia a 3-a**

Farkas Dezsö : Carte de cîntece pe două voci

1919—1920

1921 1922

Ungaria nu va pieri niciodată

Conţinut :

No. 1 „Ungaria nu va pieri niciodată..."
„ 2 „Recruţii..."
„ 3 „În renumitul ţinut al cîntecelor. Csik (România)"
„ 4 „Sfîrşitul cîntecului..."
„ 5 „Zorile..."
„ 6 „Vînt care zboară peste ţara întreagă..."
No. 7 „Jurămîntul tinerilor bărbaţi din Kassa (Cehoslovacia)"
„ 8 „Marşul lui Horthy..."
„ 9 „Jurămîntul turanienilor..."
„ 10 „Alarma turanienilor..."

Această carte imprimată la Budapesta a fost introdusă clandestin în toate şcolile maghiare din România, Cehoslovacia, Iugoslavia.

Astăzi ştim că acea lume a falsului era o alcătuire creată de amăgirile unor iluzii. Şi totuşi făuritorii ei se instalaseră în ea ca într-o solidă construcţie de piatră, susţinînd că servesc poporul în susţinerea „luptei sale drepte" spre folosul Ungariei „eterne".

Atunci, ca şi totdeauna, cel care urla mai tare era mai bine auzit, de aceea s-au organizat, ca şi azi, coruri turbate, care cîntau cu frenezie texte şi melodii ce făceau din minciună un principiu, încercînd, ca şi astăzi, să provoace un val universal de indignare „morală", împotriva popoarelor care s-au eliberat din structurile statale ale „Coroanei Sfîntului Rege Ştefan".

Într-o asemenea lume dresată pentru agresiune, violenţă şi teroare nu se putea trăi decît cu frică, dezgust ori exasperare. Unul dintre primii miniştri ai Ungariei, contele István Bethlen şi aparatul diplomaţiei sale, precum şi *Liga revizionistă ungară (Magyar reviziós liga)*, care a luat fiinţă în 1927, cu secretariate la Berlin, Roma, Londra, Paris, a iniţiat şi constituirea unor edituri, reviste şi publicaţii, de limbă maghiară, în ţările succesorale, ca şi în limbi străine în occident, făcînd eforturi pentru o cît mai mare eficienţă a propagandei revizioniste [19]. În această acţiune se înscrie cedarea editurii „Erdélyi Szépmives Céh" din Cluj („Breasla ardeleană a cultivatorilor de frumos") în 1926, iar după doi ani de activitate a grupării din jurul revistei „Helikon", grupare aflată sub condu-

[19] *Magyarország Története (Istoria Ungariei)*, Editura Academiei Ungare, vol. 8, Budapesta, p. 558.

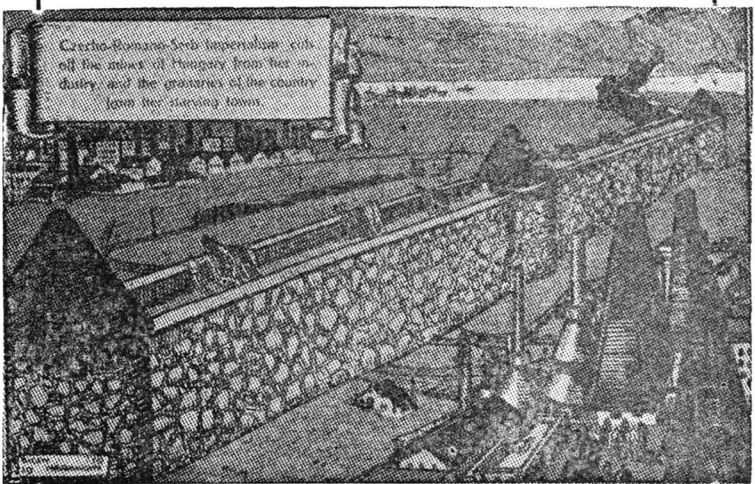
Czecho-Roumano-Serb Imperialism cuts off the mines of Hungary from her industry and the granaries of the country from her starving towns.

Carte poştală a Societăţii de propagandă

„Imperialismul ceh-român-sîrb separă minele de industrie, cămara de oraşele înfometate. Lipsa de lucru şi foametea cultivă bolşevismul“ *

* Ungaria post-trianonică dorea cointeresarea capitalurilor engleze, americane şi franceze în industria proprie, pentru a putea condiţiona prin Tratatul de pace obţinerea materiilor prime pentru această industrie din România, Iugoslavia şi Cehoslovacia.

cerea directă și continuă, ca redactor șef, a contelui Miklós Bánffy, unul dintre adepții foarte devotați ai regentului Miklós Horthy, avîndu-l pe arhitectul Károly Kós, ca redactor responsabil, acesta fiind poate cel mai apropiat colaborator al contelui Bánffy, încă din anul 1912. Nr. 1 al revistei a apărut în mai 1928 sub titlul de „Erdélyi Helikon", schimbat apoi în „Helikon" în anul 1936. (O revistă sub acest titlu a reapărut la Cluj după Revoluția Română din 16/22 decembrie 1989).

În continua amplificare a acțiunilor revizioniste, au apărut noi inițiative. O circulară a Ministerului de externe al Regatului Ungar, datînd din august 1927, adresată tuturor Legațiilor Ungariei, făcea cunoscut că nici o colaborare cu statele Micii Antante (Cehoslovacia, Iugoslavia și România) nu este admisă. Motivația ? : „din punct de vedere politic ar fi foarte mult ușurată situația vecinilor noștri și ar îngreuna posibilitatea modificării granițelor trianonice chiar și pe cale pașnică" [20].

În privința revizionismului, ar fi, desigur, necesară o analiză metodică a diferitelor tactici pe care le-a aplicat și continuă să le folosească pînă azi. Nici o apreciere generală nu este valabilă dacă nu se are în vedere conștiința condițiilor în care au apărut ele. În lipsa acestei analize — care ar depăși țelul urmărit de aceste însemnări — renunțînd în continuare la observațiile noastre personale — vom consemna aici informarea care se face în opera citată deja

[20] *Magyarország Története (Istoria Ungariei,* Editura Academiei Ungare, vol. 8, Budapesta, p. 559.

privitor la utilizarea politică a acțiunii, a mijloacelor naturii și orientării funcțiunii revizionismului, în care se implică concepția unui stat și a unui popor despre rostul lor în lume. Acela anume de a inocula în conștiința opiniei publice mondiale, ideea necesității refacerii Ungariei Mari în granițele sale istorice. Vorbind despre „minoritățile maghiare din țările vecine", în *Istoria Ungariei* se scrie : *„în politica și în propaganda revizionistă ungară o temă deosebit de accentuată a constituit totdeauna situația maghiarimii trăind destinul de minoritar în țările vecine.Guvernele și ziarele statelor din Mica Antantă au prezentat această situație cu totul — ori mai mult sau mai puțin — satisfăcătoare ; din partea ungurească în schimb, mai ales în vara și toamna anului 1938, s-a exagerat pînă la maximum, înfățișînd nedreptățile faptice într-un chip menit să biciuiască patimile, enunțînd că problema minorităților maghiare în fond nu o poate soluționa decît reanexarea la Ungaria a teritoriilor"* (unde locuiau minorități ungare — *n.a.*) [21].

Este necesar că cititorul să fie lămurit asupra împrejurării că cei peste 1,5 milioane de români „cedați" Ungariei prin dictatul de la Viena, au fost încontinuu confruntați, în viața lor cotidiană, cu dimensiunile unei stări revizioniste ajunsă la forme paroxistice.

Istoria i-a obligat pe românii transilvăneni să lupte pentru păstrarea sufletului strămoșesc și a ființei lor naționale.

[21] *Magyarország Története (Istoria Ungariei)*, Editura Academiei Ungare, vol. 8, Budapesta, p. 949.

În 1940, după dictatul de la Viena, am văzut cum reapar de pe o parte aceleaşi vechi teorii care încercau să justifice inegalitatea naţională şi rasială, şi am asistat, pe de altă parte, la naşterea unor noi justificări ale formelor de discriminare şi de ostilitate faţă de diverse naţionalităţi, de culturi, ca şi în domeniul economic şi social. S-a inaugurat un particularism sectar, care şi-a propus să rezerve privilegiul umanităţii naţiunii, culturii şi societăţii ungare.

În această privinţă, în faţa conştiinţei istorice a fost asumată o răspundere mult prea grea. Au existat apoi încercări de a salva şi păstra conţinutul istoric viciat al acelei perioade (1940—1944), de către cei ce se considerau a fi conducătorii comunişti ai maghiarilor din Ardeal, dar care, cum s-a dovedit pînă la urmă, nu s-a putut perpetua dincolo de ea însăşi.

Cît de profund era înrădăcinată ideea „superiorităţii congenitale" în gîndirea şi comportamentul adepţilor *ungarismului,* rezultă şi din modul în care mecanismele puterii politice se arătau a fi legate de istoria trecută şi nu de realităţile vii, contemporane. Ideea superiorităţii poporului ungar, a rolului său de „organizator" ce şi-l atribuia faţă de alte „naţionalităţi mici", a devenit, prin acumulare, *o idee instituţionalizată,* care nu poate fi desprinsă de *viaţa socială* trăită de către indivizi în mediul complex şi dinamic al unei comunităţi naţionale. O idee care, prin urmare, se manifestă în aspiraţii, proiecte, practici, conflicte şi alianţe, elaborări, constituind o activitate cu caracter general şi constant, cel puţin în ultimul secol, creînd o

stare psihosocială specifică *ungarismului*. Dorințele și năzuințele acestei acțiuni orientează pînă azi o mișcare conștientă, formulează revendicări, regizează „cazuri". Tabloul de ansamblu al practicilor, intereselor, simbolurilor *ungarismului* sînt legate atît de conjuncturi naționale și internaționale, cît și de anumite constelații de concepte, ce nu pot fi sesizate, evidențiate și înțelese decît în înlănțuirea lor și în legăturile reciproce dintre ele.

Ca experiență trăită de românii ajunși sub ocupația Regatului Ungar între 1940—1944, mai multe aspecte din programul *ungarismului* au fost receptate direct din scrierile unora dintre teoreticienii acestei acțiuni.

„Dacă în viitor — scria dr. Gábor Tusa în 1942 — Europa va fi cîrmuită de legi morale și spirituale, națiunea ungară prin ființarea ei milenară și-a cîștigat dreptul de a-i fi recunoscută și asigurată existența și hegemonia pe aceste meleaguri... Toate acestea ne dau o bază de drept că aici, în spațiul dunărean, noi să înălțăm drapelul culturii umane și să garantăm în continuare ordinea servind cele mai înalte țeluri și interese ale omenirii.

Ideea constructoare de stat a ungurimii, tezele fundamentale și structura constituției sale sînt și azi potrivite pentru formarea și executarea unei puternice voințe centrale stăpînitoare..." [22] etc. „Ideea constructoare de stat a maghiarimii se poate impune prin constrîngere

[22] Dr. Gábor Tusa, *Harcunk Erdélyben magyarságunkért (Lupta noastră în Transilvania pentru ungarismul nostru)*, Cluj, 1942.

Carte poștală a Societății de propagandă

Umbra regelui maghiar „Szent István“ îl consolează pe luptătorul ungur care se sprijină pe emblema sfărîmată a Ungariei vechi. Pe verso : „Nu pierde curajul“.

şi poate supune intereselor ungarismului întreaga existenţă a altor naţionalităţi, chiar şi în numele unei pretinse «libertăţi»", „...ne ridicăm glasul pentru libertate, dar nu numai pentru libertatea noastră, ci şi pentru libertatea popoarelor mici, fiindcă sîntem în fruntea dezvoltării vieţii, a civilizaţiei..." [23] scria László Mikecs, continuînd cu cîteva precizări revelatoare : „...din nou s-a deschis în faţa noastră posibilitatea ca în Europa centrală să fim reprezentanţii ordinii, legalităţii, dreptăţii şi omeniei, într-un cuvînt să ne situăm în fruntea popoarelor mici ; pe baza dreptului ce-l avem prin înrudire, cuvîntul nostru răzbate pînă la Baltică... Într-o opoziţie ireductibilă ne aflăm, se pare, doar cu românii..." etc.

„Ideea-acţiune" a *ungarismului* nu este restrînsă la un sector special al vieţii sociale. Dimpotrivă, ea se extinde la toate aspectele existenţei unor naţiuni aflate sub dominaţia statului ungar, devenind un instrument utilizat de naţionalitatea ce deţine puterea politică. Istoricul László Makkai precizează natura raporturilor reale existente într-o ţară aflată sub dominaţia ideii *ungarismului,* în care raporturile dintre *stăpînitori* şi *supuşi* sînt codificate în fiecare detaliu al vieţii lor materiale şi spirituale : „...statul poate să cuprindă în sine numai spiritualitatea unui *singur* popor ; ... acel stat care poartă în sine spiritualitatea naţiunii ungare reprezintă unica formă de viaţă în ba-

[23] Articolul lui László Mikecs, *A magyarság és szomszédai (Maghiarimea şi vecinii ei)* în revista „Hitel", nr. 4, an IX, 1944, p. 201.

zinul carpatin şi pentru popoarele nemaghiare“ [24].

Dincolo de asemenea manifestări ale *ungarismului* în sute — poate mii — de scrieri, într-un şir neîntrerupt pînă în zilele noastre [25], scrieri supuse unui cod propriu societăţii şi naţiunii ungare, în numele căreia au fost scrise ori rostite, practica politică însăşi a Regatului Ungar în anii 1940—1944 a tins la conştientizarea tendinţelor *ungariste* în legătură cu problemele generale ale societăţii maghiare, facilitînd ca năzuinţele indivizilor şi grupurilor să se transforme în revendicări şi astfel să influenţeze deciziile colective. Într-un asemenea context istoric al societăţii ungare a putut fi rostit — la 12 noiembrie 1940 în Camera deputaţilor din Budapesta — de către ministrul de externe al regatului ungar, contele István Csáky programul categoric al *ungarismului,* în următorii termeni : *„Declar pretenţia Ungariei la rolul de a fi «primul între egali» («primus inter pares») în Bazinul dunărean“... (Bejelentem Magyaroszág igényét az «elsö az egyenlök között» szerepre a Dunamedencében“* [26].

La capătul acestor note menite să ofere lămuriri privind folosirea unui termen ce dă expresie naturii şi obiectivelor unei îndelungate

[24] László Makkai, *A magyar szellem utja a Trianoni Erdélyben (Calea spiritualităţii ungare în Transilvania trianonică),* în rev. „Hitel“, an. VII, nr. 72, Cluj, 1942.

[25] Vezi lucrarea *Erdély (Transilvania),* editată la Budapesta, Editura Academiei Ungare, 1986 şi *Erdély rövid története,* Editura Academiei Ungare (3 vol.), Budapesta, 1989.

[26] „Keleti-Ujsag“ din 13 noiembrie 1940, Cluj, p. 1.

tradiții politice, avînd rolul unui instrument al dominației pe plan național și internațional, nu trebuie să se uite că *ungarismul,* ca expresie a imperialismului șovinist maghiar — cum s-a văzut — a îmbrăcat — și va mai îmbrăca — diverse haine. În cei patru ani de ocupație, românii au suferit și chiar au sîngerat din cauza unei înrăite și vechi dușmănii. Deși „horthysmul" a fost lovit de moarte, tendințele imperialiste ultrașoviniste ale *ungarismului,* prin care se încearcă subjugarea unor neamuri și țări — ca și compromiterea lor — nu au dispărut încă.

Ungarismul încearcă în continuare să atace state și popoare care doresc să trăiască în libertate, în independență și prosperitate.

București, martie 1989

Post-scriptum

În încercarea de a răspunde *pentru ce ?* (în legătură cu fenomenul *ungarismului),* au fost amintite cîteva circumstanțe, fără a se ignora că orice împrejurare istorică se compune dintr-o complexă condensare de relații și interacțiuni. Recent însă, natura și intențiile urmărite de *ungarism* au fost elocvent dezvăluite de înșiși promotorii acestui program, într-o situație legată de evenimentele revoluționare din țara noastră. Astfel, datorită modului cum își aplică ideologia la propria-i doctrină se evidențiază dimensiunile, mobilul, scopul, într-un cuvînt însuși spiritul *ungarismului* agresiv.

Considerînd că țara noastră s-ar afla în plin proces de destabilizare, în Ungaria a fost pusă la cale o acțiune de anvergură pentru dezintegrarea României.

Vom reține în primul rînd reapariția, într-o formă mai intensă decît oricînd, acelei idei ce se leagă de fantasma Imperiului ungar, idee

fixă de delir, colorată de un pronunţat dispreţ faţă de slovaci, cehi, sîrbi şi, mai ales, faţă de români. În al doilea rînd, vom remarca că resortul afectiv incendiar al acestei noi mobilizări caută să pună stăpînire pe conştiinţa minorităţii maghiare din România, în scopul de a se folosi de ea pentru transpunerea în realitate a proiectelor *ungarismului :* restabilirea Ungariei Mari, responsabilă de atîtea dezastre şi crime, reîntoarcerea la Europa dinainte de 1914 şi, implicit, înrobirea poporului nostru, alături de altele, care la 1918 au scăpat pentru totdeauna de jugul robiei ungureşti.

Exemplul concret ce ni se oferă cu privire la o asemenea mitografie ne va scuti de ipoteze. Sîntem anume în măsură să reproducem cîteva citate dintr-o publicaţie maghiară, recent apărută la Budapesta [27], dispunînd de colaboratori prestigioşi, între ei aflîndu-se şi pastorul László Tőkés din Timişoara [28].

Vom reproduce, pentru a ne lămuri, cîteva pasaje din amintita revistă :

În articolul său *Ünneprontó* (în traducere liberă : *Cel care strică buna dispoziţie),* cunoscutul scriitor Géza Pogonáts are onestitatea să se exprime astfel :

---

[27] „Erdélyi Magyarság", februarie, 1990.

[28] Apariţia revistei a premers cu puţin consfătuirii de la Budapesta a „intelectualilor" unguri şi români. Grupul a ignorat, se pare, răspunsurile celor care întreprind o reflexie conştientă asupra problemelor sociale şi naţionale, tratate ca probleme politice într-o ambianţă ostilă României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, respectiv popoarelor acestor ţări.

„În România prezentul este ireal. Unica realitate, dar care încă nu există, este viitorul. Dar o altă realitate este că situaţia minorităţilor nu trebuie doar îndreptată... fiindcă însăşi problema naţionalităţilor trebuie să dispară odată pentru totdeauna, nu printr-o dispariţie sub o trapă, nici prin sublimarea ei în vînt ci *printr-o Transilvanie stat autonom* sau — ceea ce e şi mai radical — *prin noi graniţe etnice*“ [29].

Dintr-un alt articol, *Pe ruinele Yaltei,* semnat cu iniţialele Á.Cs. se reia problema Transilvaniei :

„Trebuie să ne preocupe pe toţi cum am putea integra în sistemul central-european o Românie democratică. Ar fi bine dacă, respectînd actul final de la Helsinki, Transilvania ar putea să-şi recîştige independenţa, fiindcă astfel ar deveni posibilă o colaborare extrem de colorată (!) şi multilaterală cu Europa“ [30].

Într-un studiu elaborat de Jenő Endrödi Szabó, intitulat *Transilvania — cauză a Europei* sub un *motto* sugestiv — „E vremea demolărilor — Şi e vremea construcţiei“ — sînt enumerate „demolările“ : „Praga şi Bratislava se află în plină fierbere...“ ; „Slovacii se despart de şandramaua lui Tito...“ ; Bulgarii „parcă ar vrea să revoluţioneze întregul Balcan... ;“ „cu sufletul schilodit de moarte maghiarii din Rusia

[29] „Erdélyi Magyarság“, februarie, 1990, p. 23.
[30] *Ibidem,* p. 29.

Subcarpatică (U.R.S.S. — *n.a.*) luptă pentru autonomia lor..." ; „probabil și în Voivodina se va cutremura pământul..." [31]

Apoi apar în perspectiva „Construcției" : „Bărbați care Veghează asupra Treburilor Lumii", care scandează : „Malta nu va fi Yalta" ! Urmează o meditație încurajatoare : „E bine să fii azi european ; e bine să fii azi maghiar — asta sugerează cursul evenimentelor". Pe ecranul viitorului apropiat este proiectată o imagine explozivă, încărcată de conștiința activă a *ungarismului* provenind din „dreptul istoric milenar" al poporului maghiar de a stăpîni din nou teritorii locuite de popoare autohtone nemaghiare, pentru a reface ceea ce a fost odată „imperiul ungar".

Aflăm prin urmare :

„E o realitate că viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. Acest viitor este o problemă maghiară și germană, o problemă slovacă și poloneză ; e o problemă sîrbă și ucraineană, greacă și armeană, evreiască și țigănească. E o problemă europeană".

Urmează desigur și motivația. Să luăm cunoștință de ea, împreună cu Uniunea Democrată Maghiară din România :

„Pentru că aici (în Transilvania) de multă vreme nu mai e vorba de anularea dictatu-

[31] *Ibidem*, p. 30.

lui de la Trianon, ci de dezamorsarea unei bombe cu explozie întîrziată într-o zonă acut critică din Europa Centrală". „Despre autonomia Transilvaniei se vorbeşte foarte frecvent, chiar şi în diverse cercuri occidentale oficiale şi semioficiale..."

„Oare democraţia din România postceauşistă nu ar fi în măsură să rezolve această problemă ?

Oare preconizarea, pretinderea, declararea, proclamarea Transilvaniei Autonome nu va pune în mişcare un proces care, pe de o parte periclitează stabilitatea în zonă, pe de altă parte oferă prilej de noi ameninţări şi răfuieli ?

Ici-colo, teamă şi suspiciuni în legătură cu autonomia Transilvaniei şi a Părţilor *(Parte adnexae Transilvaniae* — vechile judeţe Zărand, Crasna, Solnocul de mijloc şi Ţara Chioarului care au ajuns din sec. XVI—XVII proprietatea Voevodului Transilvaniei — *n.a.),* o problemă despre care trebuie să vorbim. Trebuie neapărat să vorbim, fiindcă Europa, îndeosebi părţile ei estice şi centrale, după un întortocheat ocol, care a adunat o jumătate de veac, a luat-o din nou pe calea dezvoltării istoriei organice..."

„Trianonul a aruncat Transilvania împreună cu cultura ei europeană în lumea bizantină amestecată cu elemente asiatice şi levantine din cel mai balcanic Balcan. Va rămîne în

sarcina unor istorici din epoci viitoare să cerceteze cauza pentru care spiritul și comportamentul bizantin s-au moștenit cel mai nealterat tocmai de către România, supraviețuind — în rămășițele lor — pînă la sfîrșitul secolului XX.

În legătură cu grosolănia «rezolvării» în acest fel a «problemei ardelene», lucrurile se clarifică tocmai datorită faptului că în timp ce regiunea se află articulată în organismul statal al Ungariei, putîndu-și astfel urma calea propriei sale istorii, o dată ce a fost îmbrîncită pe calea balcanică și degradată la o pseudoistorie, Transilvania a fost condamnată la degenerare.

Trebuie să vorbim despre autonomia Transilvaniei și a Părților... Dar să ne gîndim la o autonomie totală și reală, demnă de imaginea ei istorică premergătoare, care consideră pe toți fii săi — de orice limbă ar fi — oameni care dispun de aceleași drepturi... Putem declara cu certitudine : Casa, Casa Eurapei, care nu poate fi terminată fără salvarea Transilvaniei, [azi] despuiată de drepturi, rătăcită în labirintul istoriei, fără asigurarea drepturilor umane și cetățenești tuturor populațiilor — române maghiare, săsești, poloneze, ucrainiene, slovace, sîrbe, armene, țigănești, grece, turcești..." etc.

Iuliu Maniu vorbea, în legătură cu Transilvania, prin 1940, naționalităților, de faptul imposibil de tăgăduit că „supunerea unei ma-

jorități naturale sub stăpînirea unei minorități atinge adînc principiul fundamental al constituirii statelor moderne, care este principiul național".

În încheierea acestui *Post-scriptum* să ne amintim și de părerea lui Nicolae Iorga despre modul în care *Istoria răspunde pretențiilor :*

„Să vorbim fățiș, lăsînd la o parte politica struțului cu capu-n nisip.

Ministrul de externe al Ungariei ne cere, pentru ca relațiile care ni se spusese că sînt bune să se «dezinfecteze», îndeplinirea unor anume condiții". „Trebuie ca Bucureștii să se pună pe terenul realităților", *„inspirîndu-se* de ideile epocei". „Istoria va cădea cu toată greutatea ei asupra României".

Trei lucruri deci, în această tonitruantă somație : „realitățile", „ideile epocei" și „greutatea istoriei".

Ministrului de la Pesta iată ce-i răspunde un istoric : „Realitățile sînt imensa majoritate românească în ținuturile de peste munți pe care le stăpînește România, plătindu-le cu opt sute de mii de morminte.

„Ideile epocii" la oamenii cuminți sînt dreptul de a trăi al fiecărui popor pe pămîntul pe care-l muncește.

Iar cum „cade greu Istoria" asupra țărilor o arată întreg procesul de iremediabilă lichidare a Ungariei supranaționale, căreia i-a urmat un stat național, cu care, ca și cu ungurii de la noi, dorim a trăi în relații de

perfectă omenie, oricît s-ar îuneca în vorbe oameni care-şi uită responsabilitatea" [32].

Fiecare epocă cu lozincile sale.

„Ideile epocii" în anii lui Hitler, „Casa Europei" în zilele noastre, care nu poate fi terminată fără salvarea Transilvaniei (?!). Două posibilităţi pentru rezolvarea teoretică a problemei. Dar cu un singur aspect practic, care se bazează pe conştiinţa propriei specificităţi a Transilvaniei.

Doctrina *ungarismului* este o realitate a ţelurilor ungare de-a lungul vremii. Indiferent de marile evenimente prin care a trecut poporul maghiar, indiferent de prefacerile la care a fost supusă viaţa societăţii şi statului maghiar, *ungarismul* a rămas, acelaşi în conţinut şi în expresie. Folosind termenul de „maghiaromanie" la 1849, în *Das Lied von den Maghiaromanen,* preotul sas J. F. Geltsch se oprea asupra unui conţinut tipic al doctrinei *ungarismului.* Maghiaromania însemna ridicarea maghiarimii peste toate celelalte realităţi, postularea hegemoniei maghiare fără a ţine seamă de realităţi. *Ungarismul* are ca reper central al doctrinei sale statul lui Ştefan cel Sfînt. Aceasta ar fi Ungaria Mare, către care încearcă să năzuiască perpetuu acţiunea de stat ungară. Fantasma Imperiului ungar străbate şi azi toate proiectele de lucru ale politicii ungare. Marea hartă a Ungariei visate mobilizează energiile şi produce acţiuni,

[32] „Neamul Românesc" din 28 noiembrie 1939.

aceleaşi în fond şi pe vremea lui J. Fr. Geltsch şi pe vremea noastră. Culorile politice pe care le-a schimbat statul ungar între timp n-au schimbat în nici un fel conţinutul doctrinei *ungarismului,* care-şi arată esenţa chiar şi atunci cînd ea îmbracă hainele teoretice ale Casei Europei.

Bucureşti, aprilie, 1990.

ADDENDA

O BIBLIOGRAFIE A CĂRŢILOR REVIZIONISTE ŞI UNGARISTE DESPRE TRANSILVANIA (1988—1989)

O LISTĂ INCOMPLETĂ
a cărților revizioniste și ungariste despre Transilvania și maghiarii din România apărute în anii 1988—1989

(după Horváth Sz. István, „Erdélyi Magyarság", nr. 1, feb., 1990, Budapesta)

De cînd Transilvania ne-a fost ruptă, producția ungară de cărți a născut mereu să asigure apariția unor lucrări științifice ori de popularizare destinate să se preocupe de trecutul și prezentul maghiarimii de acolo. În epoca dintre cele două războaie mondiale această preocupare s-a manifestat continuu.

După cel de al doilea război mondial, din păcate „transilvanologia" din Ungaria a trebuit, în mare măsură, să amuțească, chiar dacă din timp în timp au apărut cărți despre istoria Transilvaniei — în primul rînd ne gîndim la lucrările lui I. Toth Zoltán, Makkai László și Trocsányi Zsolt — continuitatea de mai înainte s-a curmat.

Situația aceasta a fost ruptă la apariția, de Crăciunul anului 1986, a *Istoriei Transilvaniei* în 3 volume.

În ultimii doi ani s-a lărgit extraordinar sortimentul cărților privind Transilvania, fapt demonstrat și de lista de față. În această îmbogățire are un rol intenția de a compensa rapid o gravă neglijență. Și acest lucru este mai mult decît firesc. Din păcate, datorită „conjuncturii ardelene" din cînd în cînd piața de cărți este năpădită și de publicații fără interes, datorită unor autori nepregătiți. Cu toate acestea se poate spera că piața cărților privind Transilvania se va echilibra, că interesul față de ele va rămîne constant și în sortimentul uneori surprinzător se vor impune valori adevărate și perene.

Horváth Sz. István

Ágoston, Vilmos : *Huzd a Himnuszt, ne káromkodj (Cîntă Imnul, nu înjura)*, Roman. Eroina relatează, la persoana întîi, calvarul unei perechi care intenționează să se mute din România în Ungaria. Cei doi sînt nevoiți,

pentru a dejuca legile, să divorțeze și să încheie, fiecare separat, căsătorii de conveniență.

Balassa Iván : ***A határainkontúli magyarok néprajza (Etnografia ungurilor de peste hotarele noastre).*** Ed. Gondolat 1989, Bp. Istoria și cultura populară a minorităților maghiare din România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Austria și U.R.S.S.

Balázs Mihály : ***Az erdélyi antitrinitarismus az 1500 — as évek végén.*** Ed. Akademia, 1989, Bp. Mișcarea antitrinitariană (unitariană) între 1567—1571, cînd apare din ce în ce mai viguros mișcarea unitariană, devenită mai tîrziu un cult.

Barta Gábor : ***Erdély (Transilvania)***, 2 vol., Ed. Progresszió, 1989 Bp. — cu caracter de popularizare, două volume ce prezintă momentele mai importante din istoria Transilvaniei.

Barta Gábor : ***Vajon Kié ez az ország ? (Oare a cui e această țară ?)*** — Ed. Helikon, Bp. În centrul studiului, așezat în contextul politicii internaționale, se află istoria și viața Transilvaniei în sec. XV-XVI. În epocă se analizează și elementele acțiunilor unor politicieni de frunte (Martinzii, Fráter György).

Bartis Ferenc : ***Rácsok Között Romániaban (Printre gratii în România).*** În Transilvania se crapă de ziuă la miez de noapte. Schiță autobiografică. Ed. în lb. străine 1988. Jurnalul Răscoalei de la Gheorgheni și a închisorii ce i-a urmat.

Beke György : ***Csángó Passio (Martiriul Ceangăilor).*** Peregrinări printre maghiarii-ceangăi din Moldova. Ed. Europa, 1988, Bp. Din scrieri se conturează istoria ceangăilor din ultimele patru decenii.

Beke György : ***Régi erdélyi scolák (Vechi școli ardelene)*** 1989. Ed. Didactică. Autorul trece în revistă vechile școli transilvane.

Benkő József : ***Erdély földje és népe (Pămîntul și poporul Transilvaniei).*** Ed. Europa 1989 Bp. Traducere de K. Szabó Lenke. Lucrarea pastorului reformat și polihistorului transilvan, care a trăit între 1740—1814, scrisă în lb. latină, cuprinde numeroase date importante despre evenimente sociale și istoria contemporană din numeroase părți ale Transilvaniei.

Benda Kálmán : ***Csángó Oklevéltár (Arhivă ceangăiană).*** Institutul de studii ungariste, 1989. Cu această colecție fără egal se furnizează date decisive despre originea și istoria Ceangăilor.

Bethlen Béla : *Észak-Erdély-Kormánybiztosa Voltam (Am fost comisar al guvernului în Transilvania de Nord).* Memorii. Ed. Zrinyi, 1989. Acest aristocrat (conte) născut la sfîrşitul veacului trecut a rămas şi după 1919 în Transilvania, fiind după cel de-al doilea dictat de la Viena comisar al guvernului. După război a fost închis în penitenciare din România mai mulţi ani. În ultima parte a lucrării zugrăveşte o imagine cumplită despre împrejurările din închisori.

Bethlen István : *Emlékirata (Memorii)* 1944. Ed. Zrinyi 1988 Bp. Ediţie îngrijită de Romsics Ignác. Contele Bethlen, originar din Transilvania, dar făcînd politică în Ungaria în anii '20—'30, de numele căruia se leagă consolidarea postbelică, ascunzîndu-se de Gestapo în 1944 scrie opinia sa despre politica ungară în timpul celui de-al doilea război mondial şi înainte de acesta.

Bozsák Miklós : *Futballsztár Erdélyből (O vedetă a fotbalului din Transilvania).* Ed. Sport, 1988, Bp. — O carte de reportaj despre Bölöni László, despre cariera acestui fotbalist maghiar din România. Pe lîngă portret, fundalul ne prezintă şi ambianţa socială.

Bocskai Kiséretében Rákosmezőn (În anturajul lui Becskai la Rákosmező). Memorii şi scrieri despre întîlnirea dintre voievodul Bocskai şi Marele vizir, Lalla Mehmet din 11 noiembrie 1605. Editat de Csonka Ferenc, Ed. Europa, 1989 Bp. Un important episod al voievodului Transilvaniei şi Ungariei în lumina izvoarelor şi însemnărilor din epocă.

Bodor Pál : *Az olvasás ihlete (Inspiraţia lecturii).* Ed. Magvető, 1987, Bp. — Cunoscutul publicist şi scriitor se ocupă în scrierile sale cu elemente autobiografice de problemele vitale ale maghiarimii ardelene Alături de acestea, volumul mai cuprinde şi studii literare.

Bodor Pál : *Hogyan kell kastélut épiteni ? (Cum trebuie să construieşti un castel ?).* 1989, Bp. Ed. Szépirodalmi. Ilustraţii Garkas Bea. Trei romane mici ce se întregesc reciproc despre anii de război şi de după la Timişoara, în parte prelucrate după evenimente reale.

„Boldog Béke idők" (Ani fericiţi de pace). Antologie de Vikol Katalin. Ed. Reflektor, 1988, Bp. Culegere despre perioada 1867 pînă la detronarea

Habsburgilor, despre legile epocii, între ele mult pomenita lege a naționalităților din 1868.

Botlik József : *Erdély tíz tételben (Transilvania în zece puncte)* Ed. Botlik, 1988, Bp. — Teză de doctorat, în care își află locul atît lupta eroică pentru supraviețuire a maghiarimii părților rupte de țară ca și hotărîrea fermă a României regale pentru a făuri o țară omogenă din punct de vedere național.

Csalog Zsolt : *Börtön volt a hazám (Patria mea a fost o închisoare).* Vorbește Hosszu István. Roman document. Europa—Hungaria Human Rights Foundation, 1989, Bp. — New York. Document și interviu cu Hosszu István, unul dintre participanții maghiari ai grevei de la Lupeni. Prezentarea biografiei individuale aruncă lumină și asupra condițiilor sociale. Se publică și memoriile lui H. I.

Cseh Gusztáv : *Libellus pictus,* adică o cărticică scrisă cu imagini despre case remarcabile, de la Cernatul de jos pînă la Jibou. Gravuri în aramă. Ed. Muzsák, 1989 Bp. Seria graficianului clujean decedat prematur imortalizează edificii de artă legate de istoria culturii maghiare.

Cseh Guztàv : *Hatvan föember (60 de oameni de seamă)* Gravuri în aramă. Ed. Europa, 1988. Serie de portrete despre personalități de seamă din Transilvania.

Csiki Lészló : *Titkos fegyrerek (Arme secrete)* Roman. Ed. Magvetö, 1988, Bp. — Eroul principal, un adolescent care în România anilor '50, la București, capătă primele experiențe despre putere, avere, dragoste. Este importantă urma lăsată de traumatismele condiției de minoritar.

Csoma Gergely : *A moldvai csángó magyarok (Maghiarii ceangăi din Moldova).* Ed. Corvina, 1988, Bp. (127 planșe color). Fotografiile autorului imortalizează sărbătorile, zilele de lucru, obiceiurile, costumul și arta populară a ceangăilor. Domokos Pál Péter a scris o introducere consistentă.

Csurka István : *Megmaradni (A supraviețui).* Dramă. Ed. Csokonai, 1988, Debrețin. O dramă construită pe evenimente reale ale Rezistenței maghiarimii din România, din lupta ei pe viață și moarte, oglindită de destinul unui director de muzeu din secuime.

Diurnus (Bodor Pál) : *Hazába kiáltott szó (Cuvînt strigat în Patrie)* Schițe literare și publicistice. — Scrieri bine cunoscute de pe paginile ziarului „Magyar Nemzet", semnate Diurnus, dintre care cele mai multe se ocupă de problemele maghiarimii ardelene.

Domokos Pál Péter : *Rendületlenül : Márton Aron, Erdély püspöke (Nezdruncinat : Márton Aron, episcopul Transilvaniei)* — Analiza destinului Transilvaniei în cadrul vieții tragice a episcopului în relatarea martorului ocular. Se publică materiale încă necunoscute ale procesului înscenat lui M. A., care constituia și o acțiune de lichidare a Uniunii Populare Maghiare. În volum se pot citi și predicile ca și pastoralele episcopului.

Az én Erdélyem (Transilvania mea) Domokos Péter Pál își povestește viața lui Balogh Jolán. Ed. Vita, 1988, Bp. Savantul renumit, a cărei întreagă activitate se leagă de Transilvania, și de Ceangăii din Moldova — își relatează viața.

Erdélyi Csillanok (Stelele Transilvaniei). Antologia scriitorilor maghiari din România. Ed. Népszava, 1989, Bp. Antologia de Czine Mihály din operele scriitorilor și poeților maghiari, de la „Erdélyi Nelikon" la generația „Forrás".

Erdélyi jiddis népköltészet (Poezia populară idis din Transilvania). Ed. Europa, 1989. Alese și traduse de Kányádi Sándor, care a scris și postfața.

Erdélyi Magyar olvasókönyv (Manual maghiar de citire transilvan) — Ed. Magyar Világ, 1989. Bp. Culegere de Pogonáts Béla din operele autorilor transilvăneni.

Az erdélyi magyarságért (Pentru maghiarimea transilvană), cuvîntări, Ed. Eötvös, 1989, Bp. studii teoretice, demersuri oficiale, colecție de documente despre situația maghiarilor din Transilvania.

Forrai Ibolya : *Népi irásbeliség a bukovinai Székelyeknél (Manuscrise populare la secuii din Bucovina).* Ed. Muzsák 1989, Bp. — Întrucît secuii bucovineni numai arareori găseau cărți în lb. maghiară, ei obișnuiau să le copieze de mînă. Despre istoria acestora și circulația lor se relatează în această carte.

Forró Tamás-Haves Henrik : *Ki tudje merre (Cine știe încotro ?)* Carte de reportaje, Ed. Háttér, 1980. Bp. Cei doi reporteri de renume, vorbesc printre primii despre refugiații din Transilvania.

Franka Tibor : *Most jöttem Erdélyből (Acum venit-am din Transilvania)* Ed. Láng, 1988, Bp. — carte de reportaje despre refugiații din Transilvania.

Für Lajos : *Kisebbség és tudomány (Minoritate și știință)* Ed. Margvetö, 1989 Bp. Cartea se poate împărți în două secțiuni principale : una cercetează acele instituții, întreprinderi, care analizează condițiile de viață ale maghiarimii reduse la condiția de minoritar, cealaltă analizează situația științei în rîndul minorității maghiare în România, Cehoslovacia și Iugoslavia.

Galántai József : *Trianon és a kisebbségvédelem (Trianon și ocrotirea minorităților)* Constituirea legislației mondiale a ocrotirii minorităților. Ed. Maecenas, 1989, Bp. — Lucrare științifică despre acele norme internaționale, care ar fi trebuit să asigure apărarea drepturilor minoritarilor ajunși în țările succesorale.

A. Gergely András ; *Nemzetiség és urbánizáció Romániában (Naționalitate și urbanizare în România)*, Ed. Héttorony, 1988, Bp. Pe baza scrierilor apărute de-a lungul a 30 ani în rev. „Korunk" (Cluj) analizează faptele urbanizării artificiale și consecințele acesteia.

Gerő András : *Sorsdöntések (Decizii ale destinului)* — Ed. Göncöl, 1989, Bp. Colecția unor documente istorice de la dualism pînă la Tratatele de Pace din 1947 de la Paris — Discuții parlamentare, luări de cuvînt (în cazul Trianon-ului), comunicate de presă întregesc volumul.

Gyárfás Endre : *Hosszu utnak pora (Praful unui drum lung)* Roman. Ed. Zrinyi, 1988, Bp. Eroul romanului, Békési Imre, student din Transilvania, căzut prizonier la turci, devine favorit al Marelui vizir.

Györffi György : *Anonymus. Enigmă ori izvor ?* Ed. Academiei, 1989, Bp. De la începuturile istoriografiei științifice se discută despre valoarea de document a lui Anonymus. Constituie una din bazele teoriei continuității române. Cartea cercetează numeroasele ramificații ale problemei.

Harsányi Gábor : *Menekülés Erdélyből a Szentföldre (Refugiu din Transilvania pe Pămîntul Sfînt)* Roman, 1989, Bp. Roman de aventuri cu evenimente incredibile.

Herepei János : *Házsongárdi temető régi sirkövei (Vechi pietre funerare din cimitirul Hajongard-Cluj).* Contribuții la istoria culturală a Clujului din sec. XVI—XVII. Ed. Academiei 1988, Bp. Autorul, conservator al colecției Soc. Carpatine transilvane, și-a terminat lucrarea în 1950. Prezintă 151 de pietre funerare.

Heréner János : *Rontás és igezés (Depravare și fascinare).* Un proces de vrăjitoare în Transilvania 1668—1688, Inerast Studio, 1988, Bp.

Horváth Marietta : *A vándorlantos (Lăutarul peregrin).* Roman istoric Ed. Móra 1988 Bp. Prelucrarea romanțată a vieții lui Tinodi Lantos Sebestyén, destinată tineretului. În fundal este prezentată situația Ungariei ruptă în trei.

Illés Sándor : *Vihar utan szivárvány (După furtună — curcubeu)* Roman. Ed. Magvető, 1988, Bp. După lupta de la Madéfalva (1764), secuii nevoiți să se refugieze își caută o nouă patrie.

Ismeretlen moldavi notafák (Instrumente muzicale moldovenești cunoscute) Culegerea Iuliei Szegö, Ed. Europa 1988/89, Bp. Introducere Rajecnky Benjamin. Szegö Iulia, în anii ei de tinerețe, a aparținut cercului lui Béla Bartók. Din datele culese de ea alegerile au fost făcute de Tari Lujza. Volumul cuprinde cîntece, biografii relatate de diverși oameni și descrieri sociografice scurte ale unor localități.

Jókai Anna : *Szegény Sudár Andor (Bietul Sudăr Andor)* — Ed. Szépirodalmi, 1989, Bp. Un roman scris în forma unui jurnal despre calvarul unei femei din Transilvania. Tatăl a fost lovit de moarte ; unul dintre fii se expatriază, celălalt se refugiază într-o căsătorie mixtă (cu o romîncă). Nepotul născut din această căsătorie este unica ei consolare.

Kallos Zoltán — Martin György : *Tegnap a Gyimesben (Ieri am umblat prin Ghimeș).* Cîntece lirice din Ghimeș. Ed. Eötvös, 1988, Bp. A început redactarea în Transilvania, în 1976. Autorul și-a terminat lucrarea peste un an în Ungaria. „Personajele" acestei cărți : destinele dramatice ale maghiarimii ardelene, lipsa de iluzii și de speranțe etc.

Kányádi Sándor : *Küküllő Kalendarium (Calendarul Tîrnavei).* Scrierea runică este opera lui Pál Balázs. Grafica e realizată de Déák Ferencz. Ed. Héttorony 1989, Bp .— 12 versuri despre lunile anului, textul este scris și cu scriere runică.

Kende Péter : *Erdélyből jöttek (Au venit din Transilvania)* Ed. Tineretului, 1988, Bp. Reportaje, interviuri cu și despre primii refugiați (din România), despre cauzele care i-au obligat să rămînă aici (în Ungaria).

Kiss Gábor : *Erdélyi várak, várkaslélyok (Cetăți și castele întărite din Transilvania).* Ed. Panorama, 1988, Bp. O monografie neștiințifică, dar o serioasă abordare a temei. Aproape toate monumentele istorice din Transil-

vania sînt luate în seamă, de la cetățile de margine pînă la reședințele voievodale.

Kocsis Róza : *Megszápült szegénuyséd (Sărăcie înfrumusețată).* Mărturisiri despre copilărie, Kriterion, București, 1988 (1989). Coeditare româno-maghiară. Ed. îngrijită de Nagy Olga. Comuna Sic de pe cîmpia ardeleană a dat un nou povestitor, care relatează despre copilărie în amintirile sale scrise.

Róka Rozália : *Egy asszony két vétkecskéje (Cele două capre ale unei femei).* 33 istorisiri de dragoste din Bucovina, Secuime și din lumea ceangăilor din Ghimeș și Moldova.

Kolozsvári Papp László : *Malom árok (Canalul morii)* — Ed. Szépirodalmi, 1988, Bp. Roman al unei familii din orașul natal al autorului, Cluj ; din tabloul familiei se desprinde și desfășurarea istoriei Transilvaniei.

Kortárs magyar írok kislexikon (Mic lexicon — scriitori maghiari contemporani) — Ed. Magvető, 1989, Bp. Pe lîngă datele a mai mult de 1000 scriitori din Ungaria, micul lexicon cuprinde și datele a cca 500 scriitori și literați maghiari din afara granițelor Ungariei.

Köteles Pál : *Az ötlábú Isten (Dumnezeul cu 5 picioare).* Nuvele. Ed. Szépirodalmi, 1989, Bp. — O formulare a dificultăților tuturor scriitorilor transplantați (în Ungaria) ; patria și locul natal nu sînt noțiuni sinonime. Condensarea sentimentului celui fără patrie, a căutării unui loc de refugiu.

Köteles Pál : *Bucsu Erdélytől (Adio Transilvania)* Anatomia unui refugiu. Ed. Eötvős, 1989, Bp. Autorul a început s-o scrie în Transilvania și a terminat peste un an în Ungaria ; o carte în care „protagoniștii" sînt soarta dramatică a maghiarimii ardelene, iluziile deșarte, lipsa de speranțe.

Köteles Pál : *Hotel Kárpátia (Hotel Carpatia) Ed. Magvető.* Se cercetează cauzele masacrelor comise împotriva ungarilor la Gyanta (?) ca și împrejurările acestora — cu metodele romanului, dar cu autenticitatea documentelor. Vinovații continuă să trăiască nepedepsiți pînă și după război.

Köteles Pál : *Balkánkeringő (Valsul Balcanilor).* Istoria unei cocote făuritoare de țară. (Cocota = Regina Maria a României *n.a.).* Roman. Ed. Népszava, 1989. Lucrarea conține istoria „emoționantă" a pierderii Transilvaniei și crearea României Mari.

A Kriterion műhelyéből (Din atelierul editurii Kriterion). Ed. Kossuth, Bp. 1988. Carte alcătuită de Dá-

noki Szabó Dénes. Convorbiri cu Domokos Géza despre editura Kriterion. Editura Kriterion, cu sediul la Bucureşti, publicînd în 6 limbi —maghiară, română, germană, sîrbo-croată, ucraineană, idiş şi slovacă — este în sine una din cele mai importante instituţii ale naţionalităţilor. Directorul — Domokos Géza. Partea cea mai importantă a cărţii se constituie din interviurile sale, pe lîngă care şi alţii aduc laudele lor faţă de această editură.

Lakatos Éva : *Magyar irodalmi folyóiratok (Reviste literare ungare).* Vol. 27—30. Viaţa publică secuiască. Ed. Tábortűz. Muzeul de literatură Petöfi, 1989.

Lászlóffy Aludăr : *Házsongárd (Cimitirul „Hasengarten" din Cluj).* Foto : Kántor László. Ed. Helikon 1989, Bp. Prezentarea cimitirului „Hajongard" din Cluj, Panteonul Transilvaniei, în prezentarea plină de înţelegere a poetului. Întregit cu un bogat material fotografic.

Lázár István : *Kis magyar történelem (Scurtă istorie ungară)* Ed. Gondolat, 1989, Bp. O scurtă sinteză personală de istorie.

Ligeti Róbert : *Gábor Áron rézágyuja (Tunul de aramă al lui Áron Gábor).* Carte cu ilustraţii III. Mácsik Attila. Ed. Ligeti R. 1988, Bp. Carte mică ilustrată pentru elevi mici despre figura legendară a acestui turnător din timpul revoluţiei de la 1848.

Lükő Gábor : *A moldvai csángók (Ceangăii din Moldova),* 1989, Bp. Date despre ceangăii moldoveni.

Medvetánc (Jocul ursului). Rapoarte despre minorităţile maghiare de dincolo de hotare. Ed. ELTE, 1988/89. Bp. Studii, eseuri scrise de Mészöly Miklós, Tamás Gáspár Miklós

Mátyás B. Ferenc : *Yogi.* Un mic roman. 1988. Ed. Magvető. Istoria unui tînăr clujean lipsit de orice speranţă.

Mátyás B. Ferenc : *Fáradt éden (Eden obosit),* Povestiri. Ed. Szépirodalmi, 1989, Bp. Autorul prelucrează în povestirile sale efectele dezumanizante ale destinului de minoritar.

Mátyás Vilmos : *Bihar-hegység turistakalauza (Ghidul turistic al munţilor Bihoreni),* Ed. Sport, 1989, Bp. Autorul continuă opera lui Csárán ((Ţăranul) Gyula, primul care a descoperit Munţii Bihorului, care a proiectat Parcul Naţional al Bihorului, nicicînd realizat. Descrie cele mai importante privelişti ale regiunii. Cu multe ilustraţii.

Márkus Béla : *Magányos portyázok (Incursiuni singulare)* Ed. Szépirodalmi, 1988 Bp. Studii despre literatura maghiară din România.

Mikecs László : *Csángok* (Ceangăii). Ed. Optimum, 1989. Oferă o privire asupra trecutului și prezentului ceangăilor.

Nagy Laszló : *Tünderkert fejedelme — Báthory Gábor (Voevodul grădinii zînelor* — Báthory g.) Ed. Zrinyi 1989, Bp. O analiză nuanțată, pe baza trilogiei lui Móricz despre acest voievod transilvan cam rău famat, care a domnit între 1609—1613.

Nem lehet (Nu se poate) Dezbatere despre destinul de minoritar. Culegere de Cseke Péter, Molnár Gusztáv. Ed. Héttorony, 1989, Bp. Selecțiuni din materialele dezbaterilor din 1937, dezbateri controversate pînă azi despre o problemă principală : dacă se poate trăi în condiții de minoritar.

Nemeskürthy István : *Édes Erdély (Dulce Transilvanie)* Cronică transilvană 1916—1967. Ed. Szabad tér., 1988, Bp. Un divertisment cvasidocumentar, în care în perioada semnalată de subtitlu se trece în revistă *Istoria Transilvaniei* și se cuprind documente despre relațiile româno-maghiare, despre existența de minoritar în Transilvania.

Nemeskürthy István : *Mi magyarok (Noi ungurii)* Istorie ungară după rînduiala cronicii adevărate. Ed. Dovin. 1989, Bp. De la întemeierea statului pînă la Tratatul de pace din 1947, o istorie din perspectiva unui locuitor al țării.

Németh Laszló : *Sorskérdések (Destine.)* Principii — fără imagini. Mișcări. Deasupra istoriei. Gazetar — fără gazetă. Clarificare, Ed. Magvető și Szépirodalmi, 1989, Bp. (Din lucrările lui Németh Laszló). În mai multe scrieri se preocupă de probleme transilvane : maghiari în România, viață de minoritar. Pentru sărbătoarea Transilvaniei etc.

Nyitott Kapuk (Porți deschise). Despre porțile mici cioplite pe Mureș, Tîrnava Mică. Album foto. Kutvőlgyi Mihály. Ed. Europa. 1987/1988, Bp.

Páskándi Géza : *Az árnyékfejtők (Dezlegarea umbrelor)* Istorie romanțată. Ed. Szabad Tér, 1988, Bp. O specifică relatare psihologică-istorică, care s-a petrecut în România anilor '50, pe o insulă într-o colonie de muncă forțată.

Páskándi Géza : *A sirrablók (Profanatorii de morminte).* Roman. Ed. Szabad Tér, 1988 Bp. Se compune din

2 părți, prima fiind de fapt un răspuns eseu despre Transilvania, în cea de a doua parte este înfățișată demolarea satelor multinaționale din România, în zona Maramureșului. Autoritățile îi ademenesc în capcane pe executanții nevinovați ai demolărilor, ca și pe martorii acestei acțiuni.

A reformorzág gyülések is az 1848 — as forradalom törvenyei (Legile adunărilor naționale de reformă și ale revoluției de la 1848). Culegerea de Vikol Katalin — Ed. Progresszio, 1989 Bp. Culegere de legi. De această temă se leagă declararea Unirii (Transilvaniei cu Ungaria) de la 1848.

Rónai András : *Térképezett történelem (Istorie pe hartă geografică). Ed. Magvető,* 1989, Bp. Autorul, originar din Transilvania, în calitate de colaborator al Institutului studiilor de stat, a putut fi participant la pregătirea hărților pentru primul și al doilea dictat de la Viena. Din Epilog vom afla și despre lucrările pregătitoare ale păcii din 1947.

Siklós András : *A magyarorzági forradalom és a soknemzetisegű álam felbomlása. 1918. (Revoluția din Ungaria și destrămarea statului multinațional. 1918)* Ed. Academia, 1989, Bp. În lb. engleză. O lucrare accesibilă și pentru străini despre marea destrămare ce a urmat primului război mondial.

Sütő András : *A löt lábu madár nyomában (Pe urmele păsării cu piciorul împușcat).* Ed. Szépirodalmi, 1988, Bp. Cînd națiunea se pustiește în limbă, pildele atașamentului față de limba maternă, cum ar fi *Lăsați cuvintele să vie la mine* (aceasta fiind prima parte) sau *Scrisori din turnul alb*, ori alte scrieri avînd același caracter, aduc dovadă despre gîndurile, temerile scriitorului din Tîrgu Mureș.

Szabó T. Attila : *Nyelv és település (Limbă și colonizare)* Studii alese, articole, VII. Ed. Europa, 1988—1989, Bp. Primele 6 volume ale unor scrieri similare au apărut la Kriterion în București. Volumul acesta le continuă, în special cu probleme toponimice din Transilvania — Dej, Aiud, Nireșul-Săsesc, Trațcău etc. — cu geografie lexicală, istorie dialectală aflate printre scrieri.

Szacsvai Imre : *Pe drumurile Transilvaniei.* Album cu fotografii. Ed. Kossuth, Bp. vol. I de la Oradea la Harghita. Vol. II Ciuc și Trei Scaune. Vol. II De la Brașov la Aiud. Acest frumos album este un tezaur al moștenirii transilvane aflată în pericol, însoțit de texte lămuritoare.

Szacsvai Imre, Kicsi Sándor : *In Transilvania vol. I—III.* Ed. Officina Nova, 1989 Bp. Varianta în lb. engleză a lucrării de mai sus. Trad. Jäger Mesterfi Valéria.

Száraz György : *Erdély multjárol — jelen időben (Despre trecutul Transilvaniei — la prezent).* Ed. Magvető, 1988, Bp. Un volum postum al autorului preocupat de Transilvania și de probleme româno-maghiare. O carte în care sînt analizate rădăcinile istorice ale ideilor eronate, ale unor conștiințe false.

Székelyhidi Ágoston : *Debreceni nalpó Erdélyről, Kéthaza Között (Jurnal din Debrețin despre Transilvania — Între două patrii).* Ed. Csokonai, 1989, Debrecen. O analiza faptică despre primirea refugiaților din România la Debrețin între 12 ianuarie — 9 august 1988, data „memorabilei" întîlniri de la Arad. Sub acest pretext sînt relevate și problemele autocunoașterii naționale și ale conștiinței sufletești.

A székely művelődés évszázadai (Secolele culturii secuiești). Red. Belás Gábor. Ed. Panoráma, 1988, Bp. (Călătorii în trecut și prezent) 15 lucrări de diferiți autori despre valorile culturii secuiești ; istoria artei lor oferă o imagine sintetică.

Szőcs Géza : *A sirálybör cipő (Pantoful din piele de pescăruș)* Ed. Magvető, 1989, Bp. Scriitorul exilat din patria sa, rescrie, comentează amintirile vechi.

Szűrös Mátyás : *Magyarságról, Külpolitikárol (Despre ungarism, despre politica externă),* Ed. Kossuth, 1989.

Takás Tibor : *Ördögkút (Fîntîna diavolului).* Roman. Ed. Móra, 1989, Bp. Roman istoric despre Kemény János, luat prizonier de tătari ; despre răscumpărarea sa și apoi despre alegerea sa ca voievod al Transilvaniei și sfîrșitul său tragic.

Takács Tibor : *Széchy Márta, a fekete rózsa (Marta Széchy, trandafirul negru).* Ed. Béta, 1989, Bp. Romanul urmărește destinul Martei Széchy de la începutul sec. XVII, din vremea domniei lui Bethlen Gábor pînă la conjurația lui Wesselényi, dar între timp facem cunoștință și cu Transilvania din vremea celor doi Rákóczi György.

Tamás Menyhért : *A Szent Anna-tó regéje : (Istoria lacului Sfînta Ana)* Roman III. Macskássy Izolda. Ed. Népszava, 1989, Bp. Prelucrarea legendei populare despre pitorescul lac Sf. Ana din Carpații Orientali.

Tamás Menyhért : *Forradás (Cicatricea).* Roman, Ed. Szépirodalmi, 1989, Bp. În acest mic roman autorul depășește desfășurarea destinului seculor din Bucovina, locul acțiunii este Budapesta, dar la sfîrșit eroul prin-

cipal participă la marea demonstrație transilvăneană, în timp ce soseşte în familie şi primul refugiat.

Tanulmányok Erdély történeteről (Studii despre istoria Transilvaniei) Conferință de specialitate la Debreţin în zilele de 9—10 oct. 1988 ; În perioada menţionată a avut loc dezbaterea cu privire la *Istoria Transilvaniei* în 3 volume, unde au fost ţinute 25 de prelegeri şi 5 luări de cuvînt pe marginea acestei lucrări a Academiei. Acestea şi încă 4 studii au fost redactate de Rácz István. Scrierile datorate celor mai renumiţi istorici se ocupă îndeosebi cu perioada de după 1918. (Cu un rezumat în lb. engleză).

Török Tamás : *Erdélyi Mefisztó (Un Mefisto transilvan)* Ed. Szépirodalmi, 1988, Bp. Cartea ne introduce în Transilvania ultimei treimi din sec. XVI, cînd dispute religioase, lupte pentru putere, răscoala secuilor, trădări şi conjuraţii au răsturnat liniştea ţării. Se acordă un rol important şi „singurului eveniment revoluţionar mondial apărut pe pămînt maghiar", adică întemeierii de către Dávid Ferenc a unei religii.

A török felhold árnyékában (În umbra semilunei turceşti). Volum întocmit de Vikol Katalin. Ed. Reflector, 1988, Bp. Prezintă legile importante ale voievodatului Transilvaniei, cele ale lui Bethlen Gábor.

Trianon után (După Trianon). Întocmit de Vikol Katalin. Ed. Reflector, 1988, Bp. Cuprinde cele mai importante legi din Ungaria de după Trianon, inclusiv şi ratificarea Tratatului de pace.

Trocsányi Zsolţ : *Habsburg politika és Habsburg kormányzat Erdélyben (Politica habsburgică în Transilvania)* 1690—1740. Ed. Academiei, 1989, Bp. Volumul continuă opera premergătoare a autorului apărută în această colecţie în care trata despre guvernarea centrală din Transilvania pînă în 1690. În acest titlu, a scris despre istoria politică a perioadei menţionate.

Tulélö képek (Imagini ce supravieţuiesc) Redactor Kántor Lajos. Foto Kántor László. Ed. Héttorony, 1989. Bp. Criticul a cerut de la 34 de scriitori care şi azi mai trăiesc în România ca să facă mărturie despre ceea ce se vorbeşte tot mai mult în zilele de azi, adică despre situaţia actuală din Transilvania şi despre situaţia literaturii ardelene. Volumul este completat cu portrete de scriitori de către Kántor László.

Tünemeny suhant el Erdélyi felet (O arătare a trecut deasupra Transilvaniei). Enigma Nagy Karola. Ed. Epocha, 1988, Bp.

Vákár Tibor : *Székelyföld építöszemmel (Secuimea văzută de ochii arhitectului). Ed. Müszaki,* 1988, Bp. Prefață ; Csodri Sándor. Autorul din Gheorgheni, de origine armeană, este de profesie arhitect și grafician. Cu ajutorul a 91 picturi și desene își mărturisește dragostea față de locurile de baștină și cu ochii specialistului.

Vargyai Gyula : *Puszta ország (Țară pustie),* 1988, Bp. Ca o piesă de încheiere a unei trilogii, această carte pune în paralelă tendințele de părăsire a alianței cu al III-lea Reich, îndeosebi ale Ungariei și României, spre sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Végh Antal : *De mi lesz a harangokkal ? (Dar ce se va întîmpla cu clopotele ?)* Descriere de călătorie. Ed. Művészeti Alap., 1988, Bp. Fixarea unei călătorii de 10 zile cu impresiile ei diverse și amestecate.

Vékony Gábor : *Dákok, romaiak, románok (Daci, romani, români)* Ed. Academiei, 1989, Bp. Cu pretenții, științifice ; bazîndu-se pe izvoare arheologice și lingvistice, dezbate istoria veche a Transilvaniei și schițează istoria veche a românilor.

Venczel József : *Erdélyi föld — erdélyi társadolom* (Pămînt *transilvan — societate transilvană).* Scrieri alese de Székely András Bertalan. Ed. Jogi, 1989, Bp. Renumitul sociolog și explorator al satului, în calitate de pionier al cercetărilor demografice contemporane bazate pe o viziune matematică și-a înscris numele în istoria științelor. Scrierile sale au nu numai o importanță istorică, ele au un efect fertilizator și astăzi.

Veress Sándor : *Moldvai Gyüjtes (Colecție din Moldova)* Ed. Muzsák, Bp. 1989.

Virth László : *Márton Áron. A lelkiismeret apostola (Márton Aron, apostolul conștiinței de sine).* Culegere și prefață de Virth László. Ed. Ecclesia, 1988, Bp. O selecție reprezentativă din scrierile lui Márton Aron. În anexă ni se oferă o imagine despre activitatea mai puțin cunoscută din Transilvania de sud între 1940—1944.

Wagner Richard : *Kivándorlási Kérelem (Cerere de emigrare).* Roman. Ed. Magvető, 1989, Bp. Reprezentarea vieții cotidiene a României în anii '80, văzută de un poet german. Cînd nu mai suportă umilințele, înaintează cererea de emigare. (Autorul în prezent trăiește în R.F.G.)

* * *

Cei ce au parcurs incompleta listă de cărți vor face, neîndoielnic, cîteva reflexii privind atît tenacitatea savant organizată, cît și amploarea acestui adevărat război propagandistic dus pentru relansarea Transilvaniei în circuitul conștiințelor ungare, dar și împotriva românilor, ca popor și ca stat.

Mobilizarea este amplu desfășurată. Ea pare a fi a unei țări întregi. Se furnizează, cu patimă, opiniei publice ungare — și mondiale — argumente pentru justificarea unor veleități particulariste și imperialist-ofensive asupra unor teritorii locuite din totdeauna de o mare majoritate românească.

Din păcate, în fața acestei ofensive, intelectualitatea noastră activă cultural și politic — ignoră, în general, enorma răspundere față de cei ce au muceni cit secole întregi, sacrificîndu-se cu sutele de mii pentru libertatea oferită de o țară, care astăzi ne ține pe toți laolaltă ca frați ai unei singure comunități.

În schimb, revizionismul ungar, sub privirile întregii lumi, insinuează — cum se vede și din rezumatele titlurilor reproduse — pretexte diverse (istorice, literare, lingvistice, etnografice, sentimentale etc.) ca să demonstreze și să convingă că populația majoritară a Transilvaniei, adică românii, s-ar cuveni să fie supusă structurilor politice și spirituale ale unei Ungarii multinaționale.

Trebuie să ținem neapărat seamă de această trăsătură a șovinismului ungar, pentru a înțe-

lege semnificația sistematicei acțiuni, exprimată în multe sute de volume, menită să creeze o stare de spirit antiromânească în circuitul ideilor popularizate în Ungaria și dincolo de hotarele ei. Această industrie a scrisului părtinitor și a retoricii revizioniste, după aprecierea unui cunoscător american al problemei, este alimentată anual cu *un miliard de dolari* din bugetul statului ungar.

Această vastă campanie neorevizionistă surprinde poporul și statul român dezarmat datorită dezinformării și inactivității științifice și propagandistice adecvate de peste patru decenii.

Citind cîteva din cărțile cuprinse în listă m-am convins că formula lor intimă este legată de iluzia superiorității unei națiuni, care caută justificarea pentru înrobirea altor popoare. Că eforturile autorilor nu sînt puse în serviciul realității, nici al dreptății ? Faptul n-are importanță fiind vorba de viclenia tipică procedeelor care își propun să servească intențiile particulare ale unui singur stat în dauna altor state.

Dar noi ?

Vom accepta sacrificiul ori vom depăși momentele de azi pentru a nu pierde nimic din ce a cîștigat poporul român în munca sa de milenii cu fidelitate față de valorile abnegației, ale vitejiei și onoarei ?

R. Ș.

Cuprins

Cuvînt înainte 7

„Maghiaromania“ în doctrina ungarismului 17

Post-scriptum 67

Addenda 77

Format carte 16,54 x 84. Coli tipar 6

Comanda nr. 1/149
Combinatul Poligrafic București
ROMÂNIA

EDITURA GLOBUS

Doctrina *ungarismului* este o realitate a ţelurilor ungare de-a lungul vremii. Indiferent de marile evenimente prin care a trecut poporul maghiar, indiferent de prefacerile la care a fost supusă viaţa societăţii şi statului maghiar, ungarismul a rămas acelaşi în conţinut şi expresie. Fantasma imperiului ungar străbate şi azi toate proiectele de lucru ale politicii ungare. Culorile politice pe care le-a schimbat statul ungar între timp, n-au modificat în nici un fel conţinutul doctrinei *ungarismului*, care îşi arată esenţa chiar şi atunci cînd ea îmbracă hainele teoretice ale Casei Europei.

ISBN 973-49-0000-5

Lei 25